

Biblioteka
European Union Prize for Literature

Naslov originala na malteškom

Walid Nabhan

L-Eżodu taċ-Ċikonji

Prevedeno sa autorizovanog prevoda s malteškog na engleski
(*Exodus of Storks*, prev. Rose Marie Caruana)

© tekst Walid Nabhan, 2013

© za srpski jezik Odiseja, 2019

Translated from the English version by Rose Marie Caruana

First Published in Malta by Klabb Kotba Maltin

with the title *L-Eżodu taċ-Ċikonji*

the original work of Walid Nabhan

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Valid Nabhan

EGZODUS RODA

S engleskog prevela
Slobodanka Glišić

Odiseja
Beograd, 2019.

Tog dana, posle devetnaest godina, četiri meseca, pet dana i ne znam koliko sati, odjednom je zazvonio telefon. Na vezi je bio moj brat Mustafa, a on je uvek, u proteklih devetnaest i više godina, molio da ja zauzvrat njega pozovem jer su me, po njegovom mišljenju, telefonski pozivi koštali manje nego njega.

Stariji uvek bolje zna nego mlađi. Niko ne sme da osporava taj sveti redosled u logici. Mustafa zna bolje od mene koliki su računi na Malti iako nikad nije kročio na nju. Jer tako kaže pravilo. Reči starijeg su smislene, mudre i važne koliko i Koran poslat sa neba.

U svakom slučaju, nikad mu nisam prigovarao. Naprotiv, uvek bih se odmah složio s njim, iako ne zbog svetog redosleda između starijih i mlađih. Ne verujem u pravila i propise te vrste društvenog ropstva. Tačno je da se, po zakonu fizike, mudrost s vremenom taloži, ali to ne znači da sve što se nataloži na dnu ima smisla. Na primer, istina može da ispliva na površinu iako je često suviše teška da bi se mogla podneti.

Sajmon de Brinkat, moj prijatelj iz Valete, koji je jasno sagledavao te stvari, govorio je da istina uopšte nije teška i kad se dve verzije sudare, uvek se lakša i jednostavnija održi. „Ona koju um može da svari bez pomoći božanske pljuvačke”, govorio je smešeći se krajičkom usana.

Ali ljudi ne razmišljaju na taj način. Oni se opredeljuju za neobjašnjivo, kao što je neobjašnjivo to što je moj brat Mustafa, zato što je stariji od mene, jednostrano odlučio da cene na Malti budu daleko niže nego u Jordanu.

„Primi moje saučešće. Otac nas je rano jutros napustio”, rekao je autoritativnim glasom, s primesom žaljenja.

„Hoćeš da kažeš da je otac umro; to hoćeš da kažeš?”

„Da...”

Odjednom sam se osetio kao da je neko strgao odeću s mene i da me svi krišom gledaju.

„Za sve smo se pobrinuli. Nećeš moći da stigneš na vreme jer ga uskoro nosimo na groblje.”

Moj otac je umro. Čovek koji me je doneo na ovaj svet. Čovek koji mi je naprečac zbrkao život nestao je s lica zemlje i ostavio me s pet hiljada četrdeset osam nepopravljivih mana i mnogim problemima koje svet ne može ili neće da reši iz razloga složenijih nego što je otac mogao i da zamisli.

Ne znam da li je očekivao da popravim sve što je bilo loše tokom više od tri hiljade petsto godina. Tačnije rečeno, otkad je Mojsije ćaskao s Elohimom na Sinajskoj gori i nekako uspeo da se s njim sporazume da povedu decu Jakovljevu u zemlju u kojoj će poteći med i mleko čim unište njene paganske stanovnike.

Kao što mnogi od nas znaju, Gospod je uvek bio nekako sklon jevrejskom narodu. Tu naklonost verovatno nije umeo ni sâm sebi da objasni. Ako o njoj razmisliš sa očinskog stanovišta, možda možeš bolje da je razumeš, svakako bolje nego ja koji nikad nisam bio otac.

Ali ni oni koji su očevi nisu mogli sasvim da razumeju tu pristrasnost, a među njima je bio i moj otac, koji je izrodio dvanaestoro dece i nastavio da ćutke obožava Gospoda iako je uvek osećao da mu ovaj duguje neko objašnjenje kako u vezi sa sporazumom postignutim njemu iza leđa tako i u vezi s onim što mu se lično dešavalo.

Objašnjenje nikad nije stiglo i duboko sumnjam da će ikad stići, bar ne za mog života. Ali sagledajmo to pitanje u celosti da ne bismo upali u istu zamku u koju je upao moj brat Mustafa i sad nastavlja da izdaleka donosi sudove. Moramo priznati da nije samo pristrasnost motivisala Gospoda da potpiše sporazum koji miriše na rasizam. Ne smemo zaboraviti da, za razliku od ljudi, bogovi ne donose odluke zaslepljeni strašću niti iz nadmenosti. Nebeske odluke se donose na mnogo mudriji način. Zapravo toliko mudar da ih naš ograničeni um često ne razume.

U konačnom sporazumu postojala je stavka po kojoj će paganski Hananeji koji uspeju da nepovređeni pobegnu iz zemlje svog rođenja postati „eksterno raseljena lica”, takozvani ERL, i ja sam sad ekstremni primerak njihove loze.

„Sve što nam je važno dešava se u našem odsustvu”, govorio je moj prijatelj Sajmon u vezi s palestinskim mitom, čija je propast odjeknula na Malti u vidu talaca, ubijanja, otetih aviona, neuspelih spasilačkih misija i masakra putnika na aerodromu Luka. Malta je takođe patila zbog Palestine. Možemo se upitati a ko nije. Jer Palestina je postala prava gnjavaža za ceo svet. Ali, vratimo se na temu: dakle, sastanak od opšte važnosti, koji se, bez mog

prisustva, desio pre tri hiljade petsto godina na Sinajskoj gori stvorio je od mene prvog izbeglicu u pisanoj istoriji čovečanstva, i danas, ovde i sada, posle svih tih hiljada godina, nemam nikakve veze s Elom, Balom i drugim lažnim bogovima; u stvari, iako poštujem istog onog boga koji je naredio masakr čija sam žrtva, i dalje sam izbeglica.

Čini mi se da se ta stvar s Palestinom neće završiti onako kako je Bog želio jer, kad se na izvesno vreme ratosiljao Ela, Bala i ostatka družine, iskrslu su drugi bogovi. Neki nose kefiju¹ na glavi, a neki su ćelavi, neki nose fes, a neki naočare ili kravatu ili turban, jedni imaju ričkastu ili crnpu rastu put, a drugi maslinastu ili sasvim crnu, ali svi, bez izuzetka, žele istu blagoslovenu Palestinu, žude za njom takvom žestinom da su, kao što ćemo kasnije videti, spremni da žrtvuju svoju decu na njenom uprljanom oltaru.

Šta je Bog uradio s takvim scenariom? Šta je uradio kad se opet našao okružen suparničkim, ratobornim bogovima? Šta je uradio da bi izbegao neslogu na nebesima? Proveo je šest dana na svom prestolu zabrinuto razmišljajući sve dok nije našao rešenje koje će svakog zadovoljiti. Izmislio je igru. Igru koja nikad neće biti izgubljena i nikad dobijena, a njeno ime je „Palestina”. Činilo mu se da jedino na taj način može da smiri i kontroliše situaciju, bar do izvesne tačke, to jest dok ne odluči kako da postupi s tim uzavrelim loncem. U najgorem slučaju, ako se stvar još više zakuva, zakuvaće se dole na zemlji, a ne gore na nebu. Niko ne želi da sâm sebi zagorča život. I nisu bogovi ti koji izazivaju nevolju i neslogu na nebu. Možete li da zamislite bogove kako se tuku? Kakva bi to blamaža bila! Naravno, bogovi neće pasti na taj nivo. Čak ni kad je bitka odlučujuća i ima epske razmere neće se upustiti u borbu prsa u prsa. Uvek će koristiti zastupnike, to jest sakriće se iza nekog zamenika, tako da uvek ostanu čistih ruku i dostojanstveni i da niko ne može da upre prstom u njih. Zašto biste uprljali ruke i rizikovali da vam se odeća izgužva – možda čak i pocepa – dok se s drugim bogom rвете i valjate gutajući prašinu, pogotovu ako je taj bog debeo kao Arijel Šaron? Samo vam to fali, da budete bog s poderotinom na turu. Ljudi bi stvarno uživali! I ko bi mogao da ih krivi? Niko ne bi mogao ozbiljno da shvati boga s poderanim pantalonama, a zamislite kako bi tek bilo da se poderotina nalazi baš u sredini! Ne, ne. To se ne dâ ni zamisliti.

„Da li je bar umro mirno?” – upitao sam, sad pošto sam ostao bez oca.

„Umro je u postelji. Pomislio bi da je zaspao”, rekao je Mustafa tužno. „Ustao je da obavi jutarnje molitve, završio ih i vratio se u krevet da bi se malo ugrijao dok ne dođe vreme da deca ustanu – tako je uvek radio, samo što je ovog puta nastavio da spava. U poslednje vreme često te je pominjao.”

¹ Keffiyeh, palestinska marama. (Sve napomene u knjizi dala S. G.)

Pominjao mene? Zašto? Setio sam se poslednjeg puta kad sam ga jasno video, pre skoro dvadeset godina, kako zuri ni u šta dok se pakujem i spremam za odlazak. Bio je to isti prizor koji se ponavljao *ad nauseum* u našoj kući u Amanu, glavnom gradu Jordana, i koji će ostaviti najtrajniji trag u mom životu. Tog puta je dugo zurio u mene, a onda je otišao i zaključao se u svoju šupu praveći se da ja ne znam da nije nem.

Svi smo napustili oca osim Mustafe, koji se oženio i nastavio da živi u našoj kući. Tokom svih tih odlazaka dece, samo jednom sam video da je ocu teško: kad je otišao moj najstariji brat Muhamed. Kao da je znao da više nikad neće videti svog sina. Izgleda da svi očevi poseduju takvo znanje. Kao da u njima postoji nešto što im kaže šta će se desiti. Možda je to njihovo srce. Možda jetra. Možda neki skriveni organ na dnu njihovog namučenog roditeljstva. Ne mogu o tome da govorim; već sam rekao da nikad nisam bio otac. Ne želim da upadnem u istu zamku kao Mustafa. Onog dana kad je Muhamed otišao moj otac je nadoknadio sve one suze kojima nije dopustio da poteknu dok smo polagali majku u zemlju večnog odsustva. Ta dva protivrečna načina očevo ponašanja navela su me na zaključak da onaj ko nije otac ne može sa sigurnošću da kaže zbog čega očevi plaču ili ne plaču.

„Šta je govorio?” – ponovo sam upitao, sad pošto sam ostao bez oca

„Ponekad: ‘Gde je Nabil?’ Ponekad: ‘Odavno nije dolazio da me poseti.’ I tako dalje. Poslednjih nekoliko nedelja jezik mu se odjednom razvezao i počeo je svašta da priča. Nekad bi to imalo smisla, a nekad ne bi. I sâm znaš kakav je bio. Pa, sad više ništa ne može da se učini. Moli se za njegovu dušu. Nek mu Bog oprost i podari večni počinak.”

„Nek mu Bog oprost i podari večni počinak”, ponovio sam, ošamućen, dok je svet gledao novu ogoljenu ranu na mom telu.

Moj otac je umro. Čovek koga sam najbolje poznao i čovek koga sam najmanje poznao. U jednom trenutku mi je bio bliži od mog sopstvenog daha, u drugom je između nas ležao ceo okean. Kad sam bio mali, samo Bog zna koliko me je naša fizička sličnost užasavala. Isto lice. Iste oči. Ista kosa. Isto čelo i isti nos. Isto ponašanje i mnoge druge stvari, vidljive i nevidljive.

Tolika sličnost uvek mi je strahovito smetala jer sam sebe video kao njegov odraz i osećao da nikad neću moći da budem svoj. Moje odrastanje pokazalo je da ne grešim: počeo sam da ličim na njega na sve moguće načine. Ne samo po licu, kosi i nosu nego i po ćutanju. Po čudnim raspoloženjima. Po nepredvidljivom ponašanju i, što je najgore, po njegovom sivilu, boji zbog koje ne znaš kako stvari stoje između vas. Toliko ličim na njega u svemu da sam danas potpuno ubeđen da, na kraju krajeva, svaki otac uđe u jedno svoje dete i ono postane on. Vidi njegovim očima, kuša njegovim jezikom, miriše njegovim nosom.

I nimalo ne sumnjam da je otac izabrao mene da nastavim da budem on. Najverovatnije da bih popravio ono što on nije mogao. Pretpostavljam da bogovi znaju šta rade čak i kad se igraju. Uostalom, ko ne voli da se pomalo igra? Mada bogovi to mogu više nego mi jer mi se ne žuri. Na raspolaganju im je čitava večnost. Možda zato ne nose satove i slične stvari i ne vešaju kalendare u kuhinjama. Mislim da smo vreme izmislili mi sami, i to se desilo kad smo prihvatili onog prvog nebeskog zastupnika ne znajući da makaze neprestano seku tkaninu našeg života. Možda smo vreme izmislili kako bismo mogli da kažemo da nismo uhvaćeni u vrzino kolo kao miš koji juri sopstveni rep.

Kad smo tokom one kratke ceremonije u raju prihvatili zastupnika bogova, zaboravili smo da prilikom odlaska pitamo šta znači ljubav i šta znači mržnja. Bog je tog dana po svoj prilici bio veoma zauzet i nije želeo da mu i dalje dosađujemo. Bio je i pomalo ljut. Ili se zadubio u misli. Možda je već imao na umu igru koju će izmisliti. Hramove i krstove. Džamije i dim. Krstaške ratove, brodove i konje. Topove, vagone i avione koji eksplodiraju, glave koje se podižu i glave koje se saginju. Šta je, za ime sveta, prolazilo kroz njegovu glavu dok nas je izbacivao iz svoje kuće bez ikakvog upozorenja? Kao da nas se stideo. Nas koje je sâm stvorio.

Moj otac je umro. Čovek koji je napustio Palestinu. Ali Palestina nikad nije napustila njega. Sećam se da je govorio da joj nebo iznad nas nije ni za mali prst. Misli mi se ponekad otrgnu i počinjem da se pitam: šta to znači? Kakvo je to nebo koje je progutalo moju majku i oca, moja dva brata i mnoge prijatelje i neće biti zadovoljno dok ne proguta i mene. Kakav je taj izgubljeni raj da čak ni nebo iznad nas ne može da se meri s njim? Zar to nije samo zemlja kao i sve druge zagađene zemlje? I zar zemlje nisu iste kao ljudi, zar nisu sve iste?

Moj otac je umro pošto je verovatno postao ja. Ili sam ja postao on. Ili smo nas dvojica postali jedno, postali ovaj maloumni čovek koji juri za nestvarnom zemljom po imenu Palestina. Otac je napustio Palestinu, ali Palestina nikad nije napustila njega, a ne napušta ni mene iako nikad nisam u nju kročio. Pravi dar-mar u meni kao tumor. Kako možeš da voliš zemlju koju nikad nisi pođubrio? Kako možeš da voliš drveće na koje se nikad nisi popeo? Kako te mogu privlačiti ulice u kojima se nikad nisi igrao ni izgubio? Kako možeš do kraja života voleti sve te stvari iako ih nikad nisi video? Ili je posredi ona ista prokleta tajna koja je posle tri hiljade petsto godina vratila Jevreje u Palestinu? Zašto bi inače postojala ta neizlečiva sličnost između mene i mog oca? Uostalom, da li smo mi stvarno mi ili smo samo produžeci svojih majki i očeva? Ili je moj otac uradio to što je uradio zato što je znao da je jevrejska dijaspora došla do kraja, a da je naša priča tek počinjala?

Moj otac je umro, ali priča još uveliko traje, a kako se dosad nije pojavio nikakav čarobnjak, ponašanje Palestine i dalje zbunjuje. Sada stari sahranjuju mlade u skladu s logikom i verovanjem koji su na stravičan način obrnuti naglavačke. Ali tako priča nalaže. Krave mogu da dođu i da prožderu druge krave. To je upisano na slikama čudnih bogova, zakucano za nebesku tablu, naredba da ovaj ili onaj umre da bi bogovi pobedili u svojoj igri. U stvari, oni ne rade ništa drugo osim što primenjuju svoju moć nad nama. Kako bi inače Bog bio Bog i kako bismo ga ozbiljno shvatali kad nam ne bi, jasno i glasno, pokazivao da može da radi s nama šta god mu se prohte? Da je obrnuto, šta bismo mu uradili? Zato mora pomno da pazi. Jer kad bi jednom pao u naše šake, doživeo bi kraj. Ne bi mogao da vidi svetlost na kraju tunela jer smo mi stručnjaci za tamu. On se oduvek kupa u moru svetlosti koja zrači iz njegove sopstvene aure; šta on zna o tami i gladi, o dubokim ožiljcima ljudskog života? Šta drugo zna osim da komanduje i izdaje naređenja u igri koja sažiže i u kojoj smo mi samo drva za potpalu? Šta zna o drvima za potpalu i strahu i propalim ljubavima? Šta zna o suzama majki i udovica, o ožalošćenim srcima? Šta drugo zna osim da se poigra s nama pre nego što nas otpravi u bezdan potpunog uništenja?

Moj otac je umro. Pošto je od mene napravio igračku broj jedanaest. Stvarčicu koja se kotrlja ka kraju. U ovom klizanju nazvanom život možda je jedino pravedno to što se svi kotrljaju u istom smeru. Nadole. Brzina možda varira od stvarčice do stvarčice. Ali smer je uvek isti. Nadole. Bar ima neke pravde u toj nepravdi koja se zove život.

„Šta to govoriš igračko broj jedanaest. Zar život koji sam ti podario nazivaš nepravdom? Zaista si nezahvalan i zaslužuješ sto hiljada paklova, ne samo jedan.”

„Naravno da je život koji si mi podario pun nepravde. I odavno želim da ti kažem: nemoj mi davati nešto što će biti uništeno i zatim tražiti da te celog života obožavam. Ja nisam tvoja igračka. Nisam molekul DNK-a koji skače od jedne do druge generacije da bi radio ono što ti želiš.”

„Nisi? A šta si onda, gospodine, i šta bi drugo želeo da radiš?”

„Ja sam istinski proklet čovek. Iako sam najuren i izgnan iz tvoje blizine, imam potrebe i snažne želje. Veoma snažne. Kao i ti. Ako ne i više.”

„Vidim da ti se jezik razvezao. I ne može da se obuzda. Ali nećemo sad o tome. A da bih ti pokazao koliko sam milostiv i tolerantan, neću preduzeti neposredne disciplinske mere. Naprotiv, pustiću te da kažeš sve što ti je na duši. Slušam te.”

„Ne znam odakle da počnem. Ne zato što sam nervozan i zbunjen, nego zato što je spisak tako dugačak. Na primer, zašto ti mene možeš da vidiš, a ja tebe ne mogu? Zašto ti mene možeš da čuješ, a ja tebe ne mogu? Zašto možeš da

pročitaš svaku moju misao, a je ne mogu nijednu tvoju? Zašto možeš da me opozoveš kad god i kako god ti se prohte, a ja ne mogu da radim ništa drugo osim da izražavam zahvalnost što si me stvorio iako me nisi ni pitao? Gde je pravda u svemu tome? Gde je vaga pravde kad na njoj pretežu tvoje bezgranične potrebe, zaštićene plamenom, a ja sam verovatno drvo za potpalu. Danas si smatrao da je zgodno da oduvaš mog oca s pozornice pošto je odigrao svoju ulogu u tvojoj beskorisnoj predstavi. Prvo si ga odvukao iz njegove rodne zemlje. Zatim si ga lišio žene i dece. A sad si ga potpuno počistio sa scene. A nikad te ni u čemu nije izneverio. Ostao ti je zahvalan. Obožavao te je i duboko poštovao. Čak sam te i ja, kao dete, uvek duboko poštovao i voleo iako te nikad nisam video. Znaš li zašto? Pa, reći ću ti kad smo već kod toga. Voleo sam te jer sam te se bojao. Kao što sam se bojao svog oca i njegovog ćutanja. Da. Bojao sam se tebe i tvog ćutanja. Jer sam znao da me uvek gledaš kroz dvogled i osluškuješ svaku moju reč. Čak i ono što kažem u svom srcu. I to uvek saznaš. Pa je li to pravedno? Ni najmanju tajnu ne mogu da sačuvam za sebe jer si baš ti personifikacija tajni i misterija. Nemoj da misliš da kao mlad nisam imao takve misli. One su rasle zajedno sa mnom. Već tada su počele da mi govore kakav si. Ali sam držao jezik za zubima i nastavljao da te volim pošto su me tako naučili. 'Ako voliš Boga, on će ti uzvratiti ljubavlju kakvu ne možeš ni da zamisliš.' Ne želim da znam da li si i ti mene zauzvrat ikad voleo. To je tvoja stvar; da li stvarno želiš da te neko voli iz straha od tvog plamena? Zašto ne utuliš tu vatru i ne siđeš da se družiš sa nama? Bar nedelju dana. Tako ćeš saznati ko te stvarno voli, a ko se samo pretvara jer te se boji kao ja. Boji se tvoje čudi i tajne. Šta su ti moj otac i majka ikad uradili? Koliko znam, jedino što je ostalo celo i netaknuto u našem slomljenom životu bilo je njihovo ponašanje prema tebi. Nepokolebljivo su te poštovali i obožavali i stavljali tvoje interese ispred interesa svoje dece, čak i kad si ih napustio, izdao i otišao da iza njihovih leđa sklopiš onaj nepravični sporazum koji ih je koštao svega u životu. Pa i ljudskog dostojanstva. Znaš li ti šta je ljudsko dostojanstvo? Ah, da, zaboravio sam da ti nikad nisi bio izbeglica. Nikad nisi silovan ni ponižavan. Pošto si Gospod, nikad nisi..."

„Halo! Gde si? Halo!... Halo?” Mustafin glas me je trgnuo iz jeretičkih misli koje su mi bubnjale u glavi, a imale su običaj da me još više saleću kad bih čuo za smrt.

„Jesi li još tu?” Grdio me je, iznerviran jer je ovog puta sâm plaćao poziv. Jadrnik nije imao petlju da me zamoli da prekinem vezu i pozovem ga da bi mi saopštio da nam je otac umro. Zvučalo bi neozbiljno. Naročito zato što nam je otac tek umro.

Kao što sam već rekao, nikad mu nisam prigovarao, a ni našao priliku da mu kažem da je život na Malti daleko skuplji nego u Jordanu, jer sam znao

da mora da štedi i da se grebe s obzirom na sva usta koja hrani i za koja je tako rano postao odgovoran. Imao je osmoro ili devetoro dece, Bog ih blagoslovio. Uvek bih čuo za još jedno ime i uvek je govorio da je poslednje. „Ovo je sigurno poslednje”, a onda više nisam mogao da zapamtim nova imena.

Jednom sam povikao: „Dosta! Koliko ćete ih još rađati?” Odgovorio je da donosimo mnogo dece na svet jer mnogo nas umire. Taj naučni odgovor naterao me je da začutim. Pokazalo se da dobro poznaje biološke zakone. Mi smo kao ribe koje legu mnoga jaja jer znaju da će ih malo preživeti. Zato, imajući na umu sve te duše za koje je bio odgovoran, nisam tražio da bilo šta plati, čak ni kad sam saznao da je ono malo novca što sam slao ocu završavalo u Mustafinom džepu. Na kraju krajeva, hvala Bogu, bio je tamo i mogao je da se brine o njemu. Mada je tačno da ni moja najstarija sestra Omadžama nije živela mnogo daleko, a ni sestra Sumaja kad bi otišla da tamo provede leto. Oca ne bismo mogli nagovoriti da živi s nekom od njih. Čak ni da mu se um potpuno pomutio. Prvo bismo ga morali dozvati svesti pa tek onda postaviti pitanje zašto se izolovao.

„Još sam ovde”, odgovorio sam brišući suze koje su grunule kad su one ohrabrujuće jeretičke misli prestale da kolaju u meni. Zapanjio me je taj nedostatak emocionalnog otpora jer je bilo poznato da uvek ostajem suva oka, da sam pravi diktator kad su posredi suze. Nadja me je kritikovala: „Muškarci koji ne plaču slabiji su od onih koji to javno rade.” Rastužio bih se kad je govorila takve stvari jer sam osećao da ne zna ništa o unutrašnjim suzama koje ti, nasuprot onim opipljivim, ne pružaju olakšanje i posle njih se osećaš još gore.

„Pokušaću da dođem dok ne prođe propisanih četrdeset dana”, promućao sam rastreseno. „Ne brini za troškove”, brzo sam dodao pokušavajući da ga umirim i oslobodim brige jer sam znao da će sad morati da snosi sve troškove pošto otac za sobom nije ostavio ništa osim tajni i praznine. Šta je i mogao stari izbeglica ostaviti osim tišine i gorkog ukusa? Osim gomile trajnih sećanja kojima je nesvesno trovao svoju decu? A na kraju je izabrao jedno dete, mene, da se prebaci u njega i tako obezbedi nastavak jurnjave za svojim snovima koje je raznela oluja. Kazna nije u tome da oduzmeš nekome nešto što nikad nije imao nego da mu oduzmeš ono što si mu podario i što mu je već postalo drago. Oni koji nikad nisu imali Palestinu nikad neće razumeti ni mene ni mog oca. Neka mu Bog oprosti, ako je raspoložen za praštanje i ima vremena da ga oslobodi ljubavi prema Palestini.

„Mogu li u međuvremenu nekako da pomognem?” – žurno sam upitao kako račun za telefon ne bi povećao troškove zbog kojih će ga verovatno obuzeti druga vrsta žalosti, teška kao sama smrt, ako ne i teža.

„Možeš”, odgovorio je autoritativnim glasom kao i dotad. „Telefoniraj sestrama i uteši ih najbolje što možeš. Znaš kako im te stvari teško padaju!”

Kad nemaju za kim da žale, naše sestre izmisle nešto za čim žale. Naročito Omadžama. Činilo se da ne može da živi bez tuge. Ne mogu da kažem da ih krivim za to. Jadnice, one su, kao i ja, rođene i rasle tamo gde je tuga činila veliki deo svakodnevne ishrane. Kao da je začinjavala dan. To je bilo još jedno ružno lice palestinske melodrame i psihološke traume koju je išla uz nju zajedno s drugim vrstama mentalnih muka.

„Uskoro ću im telefonirati”, spremno sam odgovorio. „U međuvremenu, dozvoli da ti pošaljem nešto novca”, ponovio sam želeći da ga umirim u vezi s drugim predmetom žaljenja, jer u našem životu moraš da ispovrtiš pare čak i kad na tebe dođe red da te sahrane. I dobićeš samo ono što si platio, kao moj ujak Abdel-Rahman, koji je posle neuspele operacije umro u Islamskoj bolnici i čiji su leš, protivno islamskom učenju koje zahteva brzu sahranu, zadržali čitave tri nedelje, to jest sve dok račun nije podmiren.

Priča o mom ujaku počela ja kad je jedan bradat čovek, od onih koji posećuju džamije, došapnuo svom sinu da Islamska bolnica pruža besplatno lečenje. Ili naplaćuje beznačajnu sumu. Pored toga, ustanovili su i specijalne odbore koji ispituju svaki slučaj posebno i ako utvrde da ste stvarno siromašni, neće vas samo besplatno lečiti nego će vas i zbrinuti dok se potpuno ne oporavite. Zauzvrat ne traže ništa; moglo bi se reći da daju milostinju u božje ime ili iz plemenitosti koja je danas tako retka. A to je bolje nego da umrete čekajući na red u korumpiranoj državi.

Moja jadna braća od ujaka odmah su progutala mamac. Ushićena veću da je svet i dalje divan, odmah su odvela svog bolesnog oca u Islamsku bolnicu. Ispostavilo se da je operacija bila prečica do smrti i ujakovo telo, telo siromašnog izbeglice, zadržano je kao talac u mrtvačnici sve dok račun nije u potpunosti plaćen. Svi su dali priloge jer ne možete ostaviti oca ili majku u frižideru čak ni kad je taj frižider islamski!

Nije prvi put neko zauzeo tuđe mesto. Život nije samo preuzimanje hromozoma. Šire posmatrano, postoje nacije koje otimaju mesta drugih nacija. One otimaju njihovu zemlju i budućnost, njihovo more i drveće, pa čak i njihovo sećanje. Verovatno je zato moj otac odlučio da se useli u mene. Tako je mogao da spase bar sećanje. Možda je mislio da je sećanje veza između onoga što si danas i onoga što si bio u prošlosti. I onoga što ćeš biti u budućnosti. To ne znači da je moj otac otkrio nov kontinent. U vakuumu se ništa ne dešava; svi dolazimo iz prošlosti. U stvari, nismo ništa drugo do verzije prošlosti. Jedina nova stvar u očevom i sada mom slučaju jeste to da naša prošlost ima dugu istoriju.

„Ali, zar nema svaka prošlost istoriju?”

„Ima, samo što u očevom i sada mom slučaju ta istorija ne želi da i jedan njen delić bude potisnut. Želi da se meša u sadašnjost pa tako i u budućnost.”

„A kako znaš da pre 1948. godine nije postojao neki sin koji je isto to govorio o svom ocu Jevrejину, bačenom u gasnu komoru u Aušvicu?”

„Možda jeste, ali zar sam ja za to kriv? I ko je tom jevrejskom dečaku dao pravo da odraste i spali mog oca?”

„Ali, koliko znamo i kao što si upravo rekao, tvoj otac je umro u sopstvenom krevetu!”

„Jeste, ali otkud znaš da ga posteljina nije pekla kao da je u komori smrti u Aušvicu?”

„Tvoja priča ne može nikog da ubedi. Potrebno joj je više argumenata. Žao mi je tvog oca. Ali još više žalim oca onog jevrejskog dečaka.”

„A kada priča dobija više argumenata?”

„Kad smrtni ishodi pređu određeni broj.”

„Da li zato imamo toliko dece?”

„To je vaša stvar. Mi nismo Irod.”

„A kako se Malta uklapa u sve to?”

„Ti si taj koji treba da nam kaže kako.”

Šta je onda stvarno domovina? Geografija ili pojam? Ili razglednica kao i Palestina? Dosad nisam našao odgovor. Zemlje i gradovi gube glavu baš kao i mi. Naročito kad slepo prate svoje vođe, a za vođe se, kao što znamo, teško može reći da su pošteni ljudi.

Znam da je danas Malta evropska mlada dama, živahna i vitka. I znam da često farba kosu u plavo i fenira je kako bi održala korak sa susedima. Ali za mene će uvek ostati mediteranska sirena maslinaste puti. I ličiće na Palestinu. U njoj rastu isti bosiljak i ista majčina dušica. Ista mirođija i majoran i na isti način tvrdoglavo odbija da sluša razum. A njene pomorandže, mada nisu najveće, najlepše i najfinije, najslade su na svetu. Sve to znam i znam da se ovo poređenje ne dopada nekim njenim stanovnicima, onima koji žele da Malta po svaku cenu bude plavuša uprkos tome što joj kovrdžava kosa pristaje, a znam i da ju je traganje za novim identitetom navelo ne samo da farba kosu i nanosi jaku šminku na lice nego i da prekine određene veze i distancira se što više može od kontinenta koji joj je odan.

Uostalom, ne možemo joj to zameriti. Koji bi razuman čovek želeo da ima posla s bolesnim telom? Odgovor je: ja. Ja sam ta budala. Ne mogu da se odvojim od tog nespretnog tela jer je ono moje iako je žrtvovano. Iako je poricano. Pa i devalvirano i uprljano. Sada Malta zaista liči na Palestinu; ne lažem. Možete to proveriti svojim očima, nosom i jezikom. Možete proveriti svim svojim čulima. Onima koja imate i onima koja ste ustupili tehnologiji. U današnje vreme moguće je promeniti izgled, kosu, pa čak i boju očiju.

Zar mislite da to ne znam? Sve što uradite u fotošopu možete da uradite i u stvarnom životu. Izgled se može prepraviti, ali ne i srce. Kako promeniti srce? Danas je Malta punopravni član Evropske unije i pravi se da je plavuša, ali njeno srce ostaje orijentalno. Njeno srce gleda ka Istoku. Ona od komarca pravi magarca. Preterano voli i mrzi. Preterano plače i smeje se, kao i svaki Mediteranac koji se rastuži kad se probudi i vidi da je sunce nestalo i sakrilo se.

Gde je stekla svu tu podsvest? Gde je zapatila sav taj kukavičluk? I kako uspeva da me zadrži punih devetnaest godina, četiri meseca, pet dana i ne znam koliko sati dok mi podmukli i nemilosrdni mač visi nad glavom? Uostalom, šta je domovina? Refleksija davne refleksije? Šta je rodna zemlja? Da li je ona slučajnost u geografiji koja se zatekla u magli čudnih religija i kaljuzi pokolja i ratova ili je samo izolovano ostrvce čije te aveti i zli duhovi proganjaju? Ili je i jedno i drugo? Želeo bih da imam svu mudrost bogova. Zapravo, i mudrost i sredstva. Da bih mogao da pretopim geografiju i iznova je iskusim, očistim je od prilepljenog grumenja religija i mrlja uprljane prošlosti.

Sad kad mi je otac umro, šta treba da očekujem? Da se, statistički gledano, broj duhova poveća za jednog člana? Glavnog, velikog duha? Ili će njihov broj ostati bez tog jednog pošto je moj otac uspeo da se ubaci u mene pre nego što je napustio ovaj svet? Teorijski i etički govoreći, treba da verujem da on ne mora da me proganja ni da traži da negujem rane koje je geografija nanela njegovom telu jer je to telo sada moje. Pa dobro, videćemo da li ću sad kad sam postao on progoniti samog sebe. Verovao da sam pobegao od svega, ali sam otkrio da sam i dalje zarobljenik svega iako nisam vezan ni sidrom ni okovima. Palestina i Malta. I sve između. Dva poroka, dovoljno jaka da te celog života vežu za svoj sumrak. Sumrak koji slučajno liči na trajni suton života.

2

MALTA. Telo izloženo vetru i munjama. Morski talasi koji se dižu i valjaju. Glasovi koji se hiljadama godina obraćaju nepoznatom. Ponekad ti se čini da te steže i sputava, kao da ti je koža. Ponekad opet osećaš da je beskrajna poput svetog haosa. Malta. Grešnica, ali i vernica. Dovala bi te u iskušenje i da si Mesija lično. Malta je kriva i nedužna i luda kao i njeni ljudi. Haotična je kao more koje, sa svojom stalnom osekom i plimom, već trista miliona godina opasuje njene obale i još nema pojma šta želi. Da li mora postaju kao ljudi ili ljudi postaju kao mora?

Iz slušalice se začuo prijatan glas.

„Ovde Aleks Atard iz *Našeg Sredozemlja*. Mi smo društvo koje promovise kulturu i dijalog na Mediteranu. Vaš broj sam dobio u vašoj ambasadi. Organizovaćemo raspravu o Palestini kod Gradske kapije i želimo da se neki Palestinac obrati publici i na osnovu ličnog iskustva objasni šta znači živeti pod okupacionim snagama. Upravo sam se vratio iz Ramale. Situacija je užasna.”

Ta prokleta Palestina! Zašto se sapleteš o nju kad god osetiš da možeš da kreneš dalje? Zar ljudi ne shvataju da tim konfliktom upravljaju božanske sile? I da njegovo rešenje zavisi od njih? Zar ne znaju da su u toj zemlji samo pioniri na šahovskoj tabli bogova?

Spuštaš telefon i pritiskaš dugme da bi opet čuo istu melodiju koju slušaš otkad ste se pre osamnaest meseci ti i Nadja rastali. Osamnaest meseci slušaš isti Vivaldijev komad – zašto?

Agresivna violinska muzika napada ti uši kao što joj je i namera. Tvoja opsednuta duša počinje da se raspada na novoistesanom krstu koji se pojavio niotkud i ukopao u zemlju između drugih krstova. Pojačavaš zvuk da

bi pobjegao od konačne odluke koja osuđuje ljubav na propast. „Šta ćeš da uradiš? Bili smo zajedno pet godina; sata sam prigovaranja kod kuće.”

„Šta ćeš da uradiš?” Nekoliko reči bilo je dovoljno da na vešalima uguši ljubav i ostavi je da se suši kap po kap dok ništa ne ostane. Odavno si video to pitanje u njenim očima. Postajalo je sve veće i veće, kao grudva snega koja se kotrlja niz planinu. I na kraju postaje toliko velika da se pretvara u lavinu koja te udara pravo u lice kao što joj je i namera.

Lepo mršavo lice, kakvo odgovara toplom glasu koji ti se sinoć obratio preko telefona, izranja iz mora drugih lica.

„Ja sam Aleks; juče smo razgovarali. Arafata su tako izmanipulisali da su ga saterali u čošak”, dodaje dok ti trese mlitavu ruku. „Tražili su da izabere između prihvatanja pocepane košulje koja bi ga načinila izdajnikom svog naroda i njenog neprihvatanja zbog kojeg bi loše izgledao u očima ostatka sveta.”

Pre nego što stigneš i da otvoriš usta, žurno nastavlja istom žestinom: „Suština nije u tome ko izgleda loše, a ko dobro. Lično mislim da trenutno i jedni i drugi izgledate loše. Ali oni žele da nekako udese da sama okupacija izgleda bolje. Da je Arafat prihvatio ‘velikodušnu’ ponudu, potrudili bi se da ceo svet za to sazna, a on bi palestinski cilj morao da podvrgne plastičnoj operaciji i tako omogući da se okupacija nastavi, ali s novim licem, koje bi bilo prihvatljivo za ostatak sveta jer ste vi na to pristali.”

Zuriš u stotine lica koja ulaze ili izlaze kroz Gradsku kapiju. Pokušavaš da sopstveno lice sakriješ u toj reci u kojoj ne možeš da razabereš ko je Juda Iskariotski, a ko Mesija. Postojalo je vreme kad si mrzeo celu zemlju zbog jednog lica. Ali sad ti se sva čine ista. Mnoga te ignorišu kao što ti ignorišeš njih, druga te gledaju i možda im isto pitanje pada na pamet: Juda ili Mesija? Život te je naučio da budeš anonimno lice u gomili i ono ponekad postane potpuno nevidljivo. Recimo da te lica više ne muče kao nekad, ali glasovi... gde da pobjegneš od kakofonije glasova? Naročito Nadjinog glasa koji ti grmi u ušima: „Šta ćeš da uradiš?” I ostataka neizgovorenog pitanja: „Hoćeš li da se oženiš ili samo gubim vreme s tobom?”

Iako nikad nije izrekla taj drugi deo, pitanje bi, ako ga logično preformulišeš, svakako tako glasilo. Osećao si izvesnu gorčinu iza tih nikad izgovorenih reči jer je njeno ćutanje imalo kristalno jasno značenje. Niko ne ume tako dobro da protumači ćutanje kao ti.

Na kraju je uspela da te satera u čošak. Zato što je i sama bila u tom čošku. Njenoj porodici, koju iz nekog čudnog razloga nikad nisi hteo da upознаš i s kojom si razgovarao samo telefonom, oduvek se činilo da ima posla s duhom. Istinu govoreći, nisu mnogo grešili, jer čak i duhovi koji su pravi duhovi ponekad postanu vidljivi i progovore.

Šta si uopšte mislio? Da će njena majka i otac, koji su je doneli na svet i odgajali, učili je i pružali joj ljubav, utočište i hranu, biti zadovoljni što njihova najstarija kći izlazi s duhom koji nijednom, tokom punih pet godina, nije blagoizvoleo da dođe s bombonijerom i upozna se s njima? Takvi kao ti čak se i među duhovima nazivaju duhovima.

Njena majka i otac nisu bili zadovoljni vašom vezom i na neki način su znali kako će se završiti, ali nikad nisu vršili pritisak na tebe jer te nikad nisu ni videli. Zato su sve više pritiskali ćerku. I njoj se smučilo da te čeka. Iako je prošlo pet godina, bila je i dalje zbunjena i nesigurna na čemu je s tobom i osećala se kao brod koji nikako da stigne u luku.

Aleks te još jednom vraća u sadašnjost, opet ošamućenog od udaraca. Ovog puta Alekov glas je mrtav, lišen svakog entuzijazma.

„Situacija je vrlo opasna, Nabile. Neuspeh pregovora u Kemp Dejvidu znači da smo opet na neobeleženoj teritoriji, to jest da je palestinska mapa stavljena na bure baruta. Potrebna je samo varnica da eksplodira.”

Zašto je u tom regionu smrt jedina alternativa razgovorima?

„Kaži mi šta ćeš da uradiš?” Pet godina je dug period. I da ti nije prigovarala, pet godina bi se pretvorilo u deset, deset u dvadeset i, zaista, šta si mislio? Da osim tebe nema drugih stvorenja sa dve uspravne noge i nečim što visi između njih? Zar ne znaš da žena treba samo da mahne? A Nadja, i pored tolikih žena, ne mora ni da mahne! Dovoljno je da pusti da se malo njenog čarobnog tamjana prospe i naći će se okružena čoporom tih stvorenja s dve uspravne noge i nečim što visi između njih.

Moraš se diviti njenoj hrabrosti. Seti se reči Oskara Vajlda: „Shvatiš da si zaljubljen tek kad počneš da radiš protiv sopstvenih interesa.” Za tebe bi pre važilo: „Znaš da si zaljubljen tek kad uvidiš da si uništio sebe.” Samo pogledaj dokle su te takvi kao što su Oskar Vajld, Bodler, Rembo, Darviš, Neruda, Niron, Lorca, Sant i cela ta družina doveli.

Bradati čovek izranja iz mora radoznalih lica okupljenih da čuju šta se govori o palestinskoj mapi razapetoj iznad bureta nestabilnog baruta. Nedavno si video to lice na televiziji. Secirao je na krajnje akademski i profesionalan način neumeće tvog naroda da se snađe i sačuva mrvica sa stola na kojem su jeli njegovo telo.

„Zar Arafat nije izneverio snove i težnje vašeg naroda?” – upitao je i bez predaha, kao da pretpostavlja da će odgovor biti potvrđan, trijumfalno nastavio: „Svi znaju da mu više nijedan izraelski lider neće ponuditi ono što je ponudio Jehud Barak. Po mom mišljenju, Jehud Barak je svojom ponudom počinio političko samoubistvo, naročito sada, u ovim mračnim okolnostima! Sigurno ne bi dobio podršku izraelskog društva s obzirom na bes izazvan akcijama koje preduzimaju terorističke organizacije Hamasa i

Jasera Arafata. Uprkos tome, Jehud Barak je imao hrabrosti da ponudi devedeset posto Zapadne obale. Šta još želite?"

Zašto mu nisi rekao da ne želiš ništa? I da u stvari želiš da vaša krv ne bude tako jarko crvena kako ne bi nikog plašila, nikog iritirala i kako ne bi sprečavala ljude koji širom sveta gledaju televiziju da se na miru odmore.

Zašto nisi rekao da u kući tvoje majke u severnom Hebronu sad žive tri generacije cionista koji su pravo na vlasništvo dobili direktno s neba? Ako se ne suprotstaviš ovom bradonji, kako ćeš se suprotstaviti Bogu?

Zašto mu nisi rekao da je, kao što ti je objasnio Aleks, koji se upravo vratio iz Ramale, potrebna samo sićušna varnica da sve eksplodira, što znači da se nešto veliko kuva, nešto što ni Arafat ne može da proguta mada je često svašta gutao, a mi bismo se zatim opet našli na putu koji nikud ne vodi. Aleks mu je odgovorio umesto tebe. „Devedeset posto, ali đavo je, kao i obično, u detaljima”, rekao je mirno. „Niko ne kaže da je tih devedeset posto samo dvadeset jedan posto istorijske zemlje Palestine. Niko ne pominje da se u toj ponudi za kojom žališ tražilo od Arafata da navede onih pet miliona izbeglica što pola veka žive u strašnim uslovima da progutaju specijalnu pilulu koja će učiniti da nestanu ili se istope. Ako ti ljudi ne mogu da se vrate, nema rešenja. Samo bismo ispali budale, i mi i oni oko nas. Izbeglice su glavno palestinsko pitanje. Kako se uopšte može govoriti o rešenju ako njih isključimo? Nije dobro govoriti o novoj stvarnosti i staroj stvarnosti; ako uopšte postoji neka stvarnost u celom ovom konfliktu, onda je to pitanje tih ljudi, jer oni nikad neće sići s pozornice.”

Zašto se uvek skrivaš iza svog mrgodnog ćutanja? Zašto ne odgovoriš bradonji da se, kao što kaže stara malteška poslovice, muve skupljaju oko pregaženog magarca i da je u ovom trenutku tvoj narod jedini i poslednji magarac na svetu, da mu se ponekad ni parčence kože ne vidi od svih prilepljenih muva koje su poslali bogovi jer žele da ostanete potlačeni dok se Isus Hrist, zaštitnik svih potlačenih, ne vrati na zemlju?

Posle tog razgovora Aleks, za koga si saznao da je pesnik, da piše o Ramali i želi da popravi stanje na Mediteranu, kaže da ovo ostrvo po ceo dan kune Boga i sve svoje svece, a uveče pada na kolena, moli za oproštaj i dobija ga, ali niko neće da oprostí vašoj jarkocrvenoj krvi. Kao da svi kažu: nemojte umirati pred našim vratima. Zašto ne odete i ne umrete na nekom drugom mestu?

Povlačiš se u sebe. Kako da mu opišeš svoje čudne ideje, način na koji si ih tokom ovih godina razvijao i tako odbacivao pojas za spasavanje? Kako da mu opišeš – smireno, da te reči ne bi unizile – uzbuđene bogove koji sede oko stola s kartama u rukama, zadubljeni u nasilničku igru nazvanu Palestina? Kako da mu sve to kažeš a da ne pomisli da si budala ili da ne počne

da te sažaljeva? Pošto je tek stigao odande, zar ne misliš da je lično video kako se oštri noževi duboko zarivaju u nade i presecaju svaki zrak svetla koji pokušava da proviri iz neke rupe na izrešetanom horizontu, zatamnjenom božanskim rečima i objavama suparničkih proroka?

Mogao si mu, na primer, reći da u tom regionu prošlost stalno istražuje sadašnjost i stalno je proglašava krivom.

„Misliš li da je Sporazum iz Osla od početka beznadežno pogrešan?” – konačno progovaraš tek da bi rekao nešto i da on ne bi shvatio, bar ne pri prvom susretu, da si i čudak.

„Ne bih rekao”, odgovorio je zamišljeno, „mada su razgovori koje su vodili Fejsal Al-Huseini i Hanan Ašravi dobro tekli, ali, hej, treba priznati da će na kraju svaki sporazum morati da se sklopi s Arafatom. Činjenica je da su vam stavovi veoma različiti. Vi govorite o suverenoj državi, a oni o nezavisnom karakteru, što je daleko manje od države. Vizija Jicaka Rabina nije nikad dosegala dalje od nezavisnog karaktera koji zavisi od raspoloženja generala u Tel Avivu. Problem je što kad god dođe do izbora između mira i teritorije, oni izaberu teritoriju i zanemare čoveka koji tamo živi. Barakova karijera je na zalasku i on će sve učiniti da je oživi, a ti znaš daleko bolje od mene da je za sticanje političke prednosti u Izraelu potrebno samo da malo više uprljaš ruke palestinskom krvlju.”

Miris krvi ti se penje u grlo. Pokušavaš da klimneš glavom u znak pozdrava i pobegneš od proklete jarkocrvene boje krvi koja se koristi na svim demokratskim izborima u državi Izrael. Misliš da će te bekstvo osloboditi tereta patnje Bliskog istoka, tereta koji zapravo nosiš sa sobom i koji se pojavljuje u gotovo svim televizijskim vestima.

„I onako, usput, Nabile, pre nego što odeš”, prekinuo te je u razmišljanju, „hteo sam da ti kažem da imamo književno veče povodom Svetskog dana knjige. Bilo bi mi veoma drago da učestvuješ i pročitaš neki svoj rad.”

Neki moj rad? Otkud mu, za ime sveta, ta ideja? Kako je došao do ključka da pišeš? Zar je moguće da je tvoj bol postao tako užasan? Šta je to video u tvojim očima taj mršavi pesnik s naočarama, koji piše pesme o Ramali i imigrantima i želi da svojim namučenim perom popravi stanje na Mediteranu? Ili su ti pesnici, kao i proroci, prodavci snova jer znaju da čovek ne može da živi samo na hlebu? Potreban mu je hleb malo premazan snovima. Potreban mu je topao šapat u ušima koji obećava bolje sutra. Razlika između pesnika i proroka je u tome što ne možeš otkriti šta ti prorok daruje dok ne umreš i ne pretvoriš se u prah, a pesnik ti to direktno pruža. Novo i lepo. Uvijeno u svetlucavi papir ukrašen trakama. Kući se vraćaš ispunjen nekom čudnom srećom i kad stigneš i odvežeš šarene trake i otvoriš poklon, nalaziš samo želje i cvrkut ptica što nestaju

u zraku. Ko zna, možda su ti jadni pesnici samo proroci kojima verujemo tek kad umru.

Nekoliko dana posle ovog razgovora kod Gradske kapije izraelski Apači bili su na ratnoj stazi i radili upravo ono što je predvideo Aleks Atard, vitki pesnik iz *Našeg Sredozemlja*, društva posvećenog miru i dijalogu na Mediteranu.

Duboka je noć i ti teturajući se izlaziš iz vinskog bara, a glava ti se čini težom od utvrđenog grada. Valeta te još jednom čeka u zasedi. Tišina, uske ulice, škiljave sijalice i negde skrivene želje. Valeta. Visoka i stasita žena čije božanske želje i tajanstvenost niko drugi osim njenih žitelja ne može da razume. Uvek u tebi izaziva podozrenje da postoji nešto nepoznato i da te ono čeka iza nečeg drugog što ne znaš o njoj. Nešto skriveno iza zidova nagriženih vremenom. Iza tih drevnih vrata koja skrivaju tajne i ko zna koliko drugih tabua prožetih strašću kao more što joj obavlja struk.

Prigovarala ti je da bi videla na čemu je. Ali da bi shvatio svoje ponašanje, potreban ti je izvestan parametar. Čvrsta tačka u odnosu na koju ga možeš meriti. U odnosu na šta si želeo da Nadja odmerava stvari? U odnosu na čoveka koji je stalno u bekstvu? Izbeglicu iz rodne zemlje, iz sopstvene prošlosti i budućnosti? Čoveka koji izbegava nju, ljude i samog sebe? Tvoj život je satkan od koncentričnih krugova i svega što je njima obuhvaćeno, a ona, kao i sve druge žene na svetu, želi prave uglove i prave linije. Želi nešto što se može kvantitativno izmeriti, što ima dužinu, širinu i visinu. Nešto s jasnim početkom i određenim završetkom. Što stvarno živi na zemlji. Šta može žena da radi s metaforičnim čovekom? Čovekom koji nikad nije tu kad joj je potreban i uzmiče kad mu se ona približi.

Da li si ikad bio uz Nadju kad si joj bio potreban? Da li je ikad mogla da oseti da si stvaran i opipljiv, da si neko na koga može da se osloni? Šta si mislio, koliko dugo će praviti društvo duhu? Da te nije priterala u čošak, ostala bi blokirana celog života, okretala bi se u jednom začaranom krugu, pa u drugom, i tako sve dok joj mladost ne prođe i dok se ne nađe odbačena kao truli paradajz.

Dobro znaš da ti Nadja ne bi beskonačno pružala ljubav ne očekujući ništa zauzvrat. Samo su majke sposobne za takvu bezuslovnu ljubav, a Nadja ti nije majka niti je ikad želela to da bude. Dosta ti je majki u životu. Znaš da je Nadja krajnje praktična i organizovana iako se trudi da deluje drukčije i da, kao i ti, živi od dana do dana. Znao si da Nadja nije takva. Nerviralo te je što u njoj vidiš vlastiti odraz; koliko dugo si mogao da podneseš

beskonačnu povorku sopstvenih odraza? Već ti je bilo preko glave da joj govoriš: „Nadja, kad ćeš biti ono što jesi?” A sad kad je, po tvojoj želji, pokušala da bude ono što jeste i jasno ti rekla da vaša ljubav ne može zauvek ostati avantura, zašto si se okrenuo protiv nje i protiv sebe?

„Pa...?”

„Naša veza mora da vodi nekud, a to nekud znači brak... dom... i decu.”

„... ..!!!”

„Ne tražim ti glavu Jovana Krstitelja na tanjiru. Sve što tražim jeste da uživamo u plodovima naše veze. Braku, domu, deci. Normalnim stvarima koje ljudi imaju.”

„... ..!!!”

Kako haotična osoba kao što si ti može da se oženi? Kako rob slobode i bola može da se oženi? Brak je neka vrsta zatvora. Kako, za ime sveta, može žena da kućom punom sreće i lagodnog života nadoknadi muškarcu legendarnu izgubljenju domovinu?

„Kaži mi šta ćeš da uradiš.”

„... ..!!!”

Umesto da odgovoriš, zuriš u Veliku luku obavijenu tišinom i mrakom. Pristaništa u mraku izgledaju tajanstveno. Izgledaju kao stovarišta tajni, suza, grča, znoja, vapaja i cviljenja, bezumnih ruku što besciljno mašu, davno nestalih lica koja se nikad nisu vratila i lica koja su došla i zauvek ostala.

Razmišljao si drukčije od nje ili, bolje rečeno, nisi o tome uopšte razmišljao! Ni da ni ne. U tvojim očima sve je sivo, osim braka. On je crn kao katran. Smatrao si da je ta, po tvojim rečima, „nazadna” institucija smrt za ljubav i motivaciju. Memljivo mesto s visokim zidovima u koje se buđ lagano uvlači i osvaja telo ljubavi sačinjeno od finih, osetljivih emocija koje se ponekad pokažu lažnim, uvlači se dok se ljubav ne razboli i ne padne u duboku komu. Ljubav je i prva i poslednja stvar koja trune između zidova braka.

Tvoj svet je siv, u njemu početak liči na kraj, a kraj na početak. Sećaš li se poslednjeg dana na univerzitetu kad je profesor Frendo, čija se mudrost mogla meriti hvatima, stao ispred svih vas i izgovorio uobičajeno bezbojne i nesigurne reči, zamučene čudnim bolovima za koje je samo on znao? „Dragi moji studenti, u životu ništa nije apsolutno crno ni belo. Istina je uvek relativna. I uvek siva.”

Istina nije fiksirana i nije apsolutna. Sve se može iskriviti i oblikovati po čudi moćnih. Neki pokušavaju da se uvuku u istinu koja je im je pretesna, a neki se baškare u istini koja im je prevelika. Ako imaš neophodan alat, istinu možeš oblikovati kako ti odgovara; moćni i verovatno gomila intelektualaca koji su svoju savest prodali na jednoj od mnogih pijaca morala uneredili su ceo svet. Tog dana je profesor Frendo, čija se mudrost mogla

meriti hvatima, s čudnim aparatom sapetim ispod pantalona, naneo još više sive boje na sivilo tvog života. Posle susreta s nekim ljudima osećaš se kao da si sreo svoju sudbinu.

Ona je rano otkrila bezoblično ludilo tvog karaktera; zašto je ostala? „Šta ti se sviđa kod mene?” – upitao si je jednom posle vatrenog i žestokog ludiranja u krevetu.

„Volim tvoju nepredvidljivost i impulsivnost”, odgovorila je. Šta te je navelo da je to pitaš? Da li si osećao da baš u tom trenutku vaša zajednička avantura počinje da vene i da nešto drugo pušta koren?

U to vreme si, kao i toliki drugi muškarci, još bio pun sebe, mislio da sve znaš o ženama iako, u stvarnosti, nisi umeo da dešifruješ azbuku njihovog jezika. Jer, kao što si posle shvatio – mada, naravno, prekasno – žena govori mnogim jezicima i koristi mnoge azbuke. Samo muškarci imaju jedan jezik, u kojem nema izvrđavanja i koji žene umeju da razumeju. Reci mi šta si u ono vreme stvarno znao o ženskosti? O krivini struka oko kojeg su ti ruke klizile i koji su mogle da obuhvate? O zaokrugljenim grudima koje su tvoje usne mogle da miluju? O izvoru ljubavi i saosećanja? O neizmernom oprastanju i zanosu i, u Nadjinom slučaju, prefinjenom duhu koji je zatim nestao a da ne znaš kako? Šta mi znamo o ženama? Znamo koliko i o Bogu. Šta zaista znamo o Bogu? Žena je tvorac života koliko i on. A da li si ti sposoban za stvaranje? Ona je njegov predstavnik na zemlji. Možeš li ti bilo koga da predstavljaš? Ne možeš da predstavljaš ni samog sebe! Sve zagonetne tajne neba zatvorene su u njenoj materici. Šta ti znaš o ženskoj materici i nedokučivim tajnama Boga? Tvoje znanje je ekstenzivno kao i znanje drugih muškaraca; ti znaš da imaš veliki privesak između nogu i misliš da njime možeš da vladaš svetom.

„Volim tvoju nepredvidljivost”, rekla je laskajući ti. I nastavila je da oživljava sprženi predeo tvog duha: „Fascinirana sam potrebom da te neprestano otkrivam. Jednoličan muškarac bio bi smrt za mene.”

Jednoličnost plaši i tebe. Koja vrsta jednoličnosti postoji u braku? Zatvor? Zar nije i sloboda neka vrsta zatvora? Kako god da okreneš, sve što ima potrebu za nečim neka je vrsta zatvora. Zar ne znaš da je životni vek najveća manifestacija zatvora? A ako si, kao što uvek tvrdiš, rob slobode, kakva je ta sloboda? Zar ne znaš da sloboda ne znači i konačnu destrukciju ljubavi? Gde je tvoja siva nijansa? Zašto nisi mogao da uklopiš te dve stvari? Nadja te nikad nije pitala kad se vraćaš ni kud ideš. Možda je i znala kuda ideš i odakle se vraćaš, ali je činjenica da nikad nije pitala; pitam se zašto. Ako malo bolje o tome razmisliš, bićeš bliže otkrivanju jedne božje tajne. Šta ti znaš o nedokučivim tajnama Boga? Zar si mislio da su ženske oči otvorena knjiga i da muškarac može zauvek da sakrije svoja prljava dela? Ovi dani i

godine pokazali su ti da muškarac misli da može sakriti svoja prljava dela samo zato što Bog ponekad na duže vreme zažmuri na jedno oko ili zatvori oba. Šta ti znaš o Bogu?

Nadja se nadala da ćeš se s vremenom promeniti ili da te ona može promeniti. Mislila je da inteligentna žena može, na ovaj ili onaj način, promeniti i namamiti muškarca u svoj svet pravih uglova. Međutim, posle pet godina ne samo što nije uspela da te preobrazi i privuče svom svetu krutih linija nego je i uvidela da se ti sve više povlačiš u sebe i da je tvoj sumorni svet postao sivlji nego ikad.

„Moja mlađa sestra uskoro se udaje, a ja sam s tobom zaglavljena na istom mestu; nisam se pomakla ni za korak napred.” To je bilo prilično tačno ili je možda stvar u tome što ti nisi imao pojma kako se Nadjini koraci mogu meriti? U životu uvek postoje dve težine i dve mere, dva gledišta i dve nijanse razočaranja, dva ružna lica Mediterana koja je Aleks Atard želeo da preobrazi u jedno lepo lice.

Poezija ponekad ume da bude veoma opasna! Takva je najčešće kad te općini i opusti, kad omekša tvoju ljutnju i ti, umesto da se pobuniš, umiriš dušu njenim metaforama. Kako onda da nazoveš Aleksa? Pacifistom koji diže pobunu? I kako će on promeniti svet nabolje kad se nadmenost čovečanstva svakodnevno pojavljuje u hiljadu oblika? Stotinu Isusa može svakog dana biti razapeto i uvek će to biti uzalud.

„Šta je loše u tome da se ubrizga sveža krv u ostareli kontinent kakav je, na primer, Evropa?” – rekao je Aleks da bi objasnio svoj stav o ilegalnim migrantima.

„Jer Jug ostaje Jug, a Sever ostaje Sever. Nasuprot svakoj gladi stoji gnusno bogatstvo. Odlivanje naroda s Juga ka Severu nastaviće se dok se ne postigne neka ravnoteža i možda će se jednog dana peščanik obrnuti i egzodus krenuti na suprotnu stranu.”

Ova geografija je krajnje imaginarna, a glad i patnja su stvarni; stvarni kao što smo ti i ja i pomoć koju možemo da pružimo braći što dolaze da napabirče hranu iz naših kontejnera i od onih kojih su ih saterali u krug siromaštva i gladi. Prvo smo imali osvajanja, zatim ropstvo, kolonizaciju, kolonijalizam i upravu velikih sila, a sada imamo globalizaciju i slobodnu trgovinu, što je daleko gore od vojnog kolonijalizma. Jer ti donosi plodove žetve pred vrata a da nisi morao da uprljaš ruke. Globalizacija i slobodna trgovina idu rame uz rame. Jedna ti širi noge, a druga te jebe. Ne znam kako Zapad ne razume zašto mu ljudi kucaju na vrata kad čini sve što može da njihove zemlje i dalje propadaju kako bi mu služile kao tržišta. Korupcija je kao preljuba, potrebne su dve strane. Dva saučesnika. Jahač i onaj koga jašu. Onaj koji nudi mito i onaj koji ga prima.

U životu si se sto puta uverio da sila ne želi da se optereti savešću. Sila voli da bude u prisnim odnosima sa drugima na arogantan način. Jug će verovatno ostati Jug, a Sever će ostati Sever sve dok se pešćanik ne preokrene i dok Aleksov imaginarni svet ne prestane da bude imaginaran.

„Ne verujem u savest, Alekse, i nemam lek za Afriku. Čak ni za sebe.”

„Razumem. Kad te šibaju, ne brojiš udarce. Imaš li rođake u Palestini?”

„Dve sestre. Vratile su se kad i većina, posle Sporazuma u Oslu”, odgovorio si oklevajući kao da pominješ neku porodičnu sramotu. Taj suludi Sporazum iz Osla. S druge strane, Aleks je verovao da je najvažnija stvar u vezi s Oslom činjenica da je borba vraćena u samu Palestinu.

Stisak njegove ruke dok ste se pozdravljali opet te je opomenuo da pišeš. Ali kako ćeš pisati, upitao si se zbunjeno. Na arapskom, što bi značilo da nastavljaš da razmenjuješ reči sa samim sobom? Na engleskom, koji je u tvom slučaju tek u povoju? Ili na malteškom, koji još nije rođen?

„Mi obično pišemo na malteškom”, rekao je kao da ti čita misli. „Ali, naravno, moraš pisati na jeziku u kojem se najbolje snalaziš”, brzo je dodao da ne bi ispalo da te prisiljava da pišeš na malteškom. Već si znao da je taj jezik odavno predmet podsmeha i prezira samo zato što, jadan, ima pomalo taman ten. Nisi želeo da se nađeš u sukobu s njim kao što si u sukobu sa svim drugim stvarima.

„Nikad nisam pisao na malteškom.”

„Ne brini za ortografiju, mi ćemo se za to pobrinuti”, umirio te je osmehom pre nego što je otišao i ostavio te da se suočiš s uznemirenim glasovima koji su se kovitali oko tebe. Jezik je živ. Može da čuje, vidi, oseća, diše, i uvređen je kad ga pripadnici njegovog roda omalovažavaju ili se osećaju inferiornim ako moraju da ga upotrebe. To je opšta pojava. Takve simptome srećemo u svim bivšim kolonijama. U Amanu takođe postoji izvestan broj anglofila. Razlika je u tome što u Amanu ima dovoljno prostora pa možeš da ih izbegneš; Malta je, međutim, strahovito mala i svaki čas naletiš na njih. Govoriš s njima njihovim maternjim jezikom, a oni ti odgovaraju na engleskom, naročito kad saznaju da si Arapin, kao da žele da zadrže jezičku distancu. I kao da žele da pokažu da je Malta, iako mala, iako lepa, sposobna da rasprši gustu penu orijentalizma.

Kad si stigao do svog automobila, video si da si zaboravio ključeve, verovatno u vinskom baru. „Kakvo usrano veče”, promrmrljao si. Morao si da se odvučeš natrag u bar.

Srećom, razdaljina između automobila i ključeva nije bila prevelika. Trebalo je samo da prođeš kroz autobusku stanicu, pređeš trg i skreneš levo. Sve vreme si imao osećaj da te nije uhvatilo samo piće nego da napolju postoji još nešto što te vreba. Nešto veće od prokletstva. Možda neka tajna sekta? Banda neprijateljskih duhova? Društvo izneverenih žena? Nešto je sigurno tu. Problem nije samo u ključevima. Pripiti ljudi često zaboravljaju ključeve. Nevolja nastaje kad zaborave sebe.

Šta ćeš da radiš ako ih ne nađeš? Misli ti se vrte oko tog pitanja dok se vraćaš u bar. Ne želiš da se ponovi onaj neprijatni trenutak kad si u tri sata izjutra nogom razvalio vrata i desetak minuta kasnije morao da se suočiš s policajcem. „Je li sve u redu, gospodine?” Ukratko si objasnio šta se desilo i on je klimnuo glavom i osmehnuo se u znak razumevanja. Ponudio si mu kafu. Zahvalio se i odbio. Otpratio si ga do dvorišta i pod svetlošću ulične sijalice video kako se pomeraju zavese na prozorima suseda koji stanuju preko puta.

Prolaziš kroz autobusku stanicu s rukama u džepovima. Presreću te dvojica taksista koja čekaju u blizini Gradske kapije, baš kao i kad si malopre odlazio. Moliš se da ti ne budu potrebni. Mada ovog puta nećeš provaljivati vrata kao lopov. Posle onog događaja napravio si dva rezervna ključa, jedan je skriven iza poštanskog sandučeta, a drugi ispod saksije s cvećem. Nećeš da rizikuješ da opet probudiš susede i svakako ne želiš da te u tri sata izjutra policajac ispituje i sažaljeva. Kajao si se što tada nisi otišao da prenočiš u nekom hotelu, makar i jeftinom kao što su oni koji se mogu naći u mestima Msida i Pijeta. Ti hoteli ti se gade još otkad si se u jednom od njih sreo s čovekom od koga je trebalo da uzmeš stvari koje ti je prijatelj Musa poslao iz Amana. A poslao ti je zbirku svojih pesama, dve druge knjige, nekoliko začinskih biljaka i drugih začina i kutiju orijentalnih slatkiša. Hotel je bio sumoran, sve te je u njemu odbijalo. Čim si stupio unutra, dočekao te je bedan nameštaj izgubljen u dimu i smradu cigareta. Iz dima je izronilo rošavo lice. Činilo se da tvoja pojava ne ostavlja nikakav utisak na njega. Pitao si za broj sobe Jordanca i čovek je samo nemarno mahnuo rukom ka liftu ne vadeći cigaretu koja mu je visila iz usta. Smrad se podigao s tobom u liftu i uvukao se u sobu. Jordanac ti je rekao da radi u Libiji. Tačnije rečeno, putuje između Jordana i Libije i prenosi stvari koje zatim prodaje u Libiji.

„Libijci sve kupuju. Odeću, satove, parfeme, noževe, igračke. Odmah razgrabe sve što imaš za prodaju. Ponekad sve rasprodam već na trajektu, pre iskrcavanja u Tripoliju”, rekao mi je. „Libijci imaju mnogo novca, ali nemaju šta da kupe.”

Činilo se da ovaj sitni trgovac zna o čemu govori. Naširoko je pričao o tome, a napomenuo je i da bi voleo da proširi posao i u budućnosti čak

otvori kancelariju u Libiji. Njegove reči odavale su želju da sankcije koje su trenutno nametnute toj zemlji ostanu na snazi. Činilo ti se da njegovo telo emituje smrad po celom hotelu. Ponudio ti je posao. Da budeš njegov zastupnik. On će ti slati robu, a ti ćeš je prodavati u Tripoliju ili Bengaziju. Ili čak na trajektu, pre nego što isplovi. „Veruj mi, za kratko vreme ćemo se obogatiti.”

Odgovorio si mu da se ne baviš takvim poslom. Svejedno si mu zahvalio. Namrštio se i rekao da dobro razmisliš. Dao ti je brojeve svojih telefona i rekao da dolazi svaka dva meseca i odseda u istom hotelu. Uzeo si knjige i druge stvari i upitao kako je Musa. Odgovorio je da ga ne poznaje, nikad ga nije sreo. Njegov zet ga poznaje pa je Musa preko njega našao nekog ko dolazi na Maltu. Zamolio si Jordanca da tim okolišnim putem pozdravi Musu. Zahvalio si mu ne upitavši ga koliko namerava da ostane jer si želeo da izbegneš mogućnost da se ponovo sretnete. Dok si izlazio, debela žena u kratkoj suknji i s oklembesenom cigaretom u ustima zaustavila te je kod vrata. „Hej, stani!” – rekla je veselo. Vonjala je isto kao hotel i Jordanac.

„Jesi za karanje?”

„Ne, hvala.”

Nisi želeo da karaš i nisi želeo da se ikad više nađeš u takvom hotelu, čak ni ako budeš morao da spavaš na ulici. Tako je bilo u prošlosti. Sankcije su dovele libijski narod do prosjačkog štapa, a ludom pukovniku dale još veću moć. Ambicioznog trgovca više nisam čuo. Možda je osnovao kancelariju koju je želeo. I tebi je krenulo nabolje jer ti se kelner osmehnuo čim su ušao u vinski bar. Taj osmeh bio je dovoljan da te umiri jer si shvatio da su ključevi tvog automobila, kuće i ormana na poslu u njegovim pouzdanim rukama.

3

Zovem se Nabil. Rođen sam 5. juna 1967. godine u izbegličkom kampu na jugoistočnom obodu Amana. Tako su mi bar rekli. Bio sam osmo dete među decom koja su preživela. I jedanaesta beba rođena iz materice moje majke. Tri bebe među onima rođenim pre mene odlučile su da skrate svoj boravak na ovom svetu i tako su izgubile priliku da vide kako se istorija odvija i raspada na Bliskom istoku, tom blagoslovenom regionu iz čije utrobe su potekli svi koji su došli da govore u božje ime.

Bio sam poslednja beba koja je živa izašla iz aktivne materice moje majke jer se ona, ubrzo po mom rođenju, teško razbolela od neke čudne bolesti i umrla. Tada sam imao dve godine. Tokom te dve godina mog života zauvek se ugasila njena nada da će se vratiti u Kibebe, naše selo u Palestini, zasvagda zatrto. Moja braća i sestre, kao i naši rođaci i susedi, tvrdili su da njeno razočaranje nema nikakve veze s mojim dolaskom na svet. Iako sam ja osećao da su te dve stvari povezane, smatrali su da je zapravo moja sestra bliznakinja uništila majčin san i prouzrokovala bolest koja ju je na kraju odvela u preranu smrt.

Majka je bila nepismena žena. Njen otac je njoj i njenoj braći i sestrama ostavio mnogo zemlje oko Kibebe. Ni danas ne znamo da li se moj otac u nju ludo zaljubio zbog njene lepote ili zbog njenog nasleđstva ili možda zbog obe te stvari. Klevetnici su govorili da je želeo zemlju. Govorili su da je Ibrahim, moj deda po majci, koga nikad nisam video, bio poznat širom Hebrona. Bio je visok čovek, izuzetno lepo građen i, kao mnogi očevi u tom delu sveta, težak na osmehu, a pogotovu na smehu. Govorili su da je bio od onih koji veruju da samo sinovi treba da se obrazuju. Smatrao je da onaj ko pošalje ćerku u školu gaji zmiyu u nedrima; zato je mojoj majci i njenim dvema

sestrama uskratio korist i prosvećenost koje obrazovanje donosi. Izgleda da nije želeo da gaji tri zmije. U međuvremenu je tri sina poslao u školu i oni su je pohađali sve dok Jevreji nisu progutali Palestinu i njeno celokupno stanovništvo doveli u isti položaj, položaj ljudi koji sa zavešljajem na glavi čekaju da ih neki kamion preveze na drugu stranu reke Jordana, gde su prozvani ERL – eksterno raseljena lica.

Celu ovu tužnu priču čuo sam od tetke Mirjam, očeve jedine sestre. Tetka Mirjam je bila prava riznica znanja o prošlosti. Uprkos njenim ubeđenjima i običaju da pojednostavljuje stvari, za mene je bila najautentičnija osoba među ludim rođacima, od kojih je polovina na pomenute događaje reagovala isključivo prolivanjem suza, a druga polovina je ostala ošamućena. Jedan od onih koji su plakali bio je moj otac. On, njegova žena i njihova braća i sestre, a možda i njihova deca, ali to ćemo tek videti. U svakom slučaju, Mirjam je spadala u one malobrojne koji su, manje-više, ostali pribрани.

Moram priznati da sam joj često postavljao pitanja kako bih je naveo da mi priča o Halimi, tajanstvenoj ženi strica Salama. Toj ženi, krupnih očiju, koja se iznenada pojavila u Kibebi i prešla reku da bi s drugim plemenima otišla na zapad, gde se s mužem, mojim stricem Salamom, smestila u izbegličkom kampu u Sufu. Kamp se nalazio u severnom Jordanu i otac me je često slao tamo da sa stričevom decom provedem nekoliko nedelja i budem na svežem seoskom vazduhu. I mada sam bio veoma blizak s Halimom, nikad nisam uspeo da steknem konkretan utisak o njoj. Nisam mogao ni da pretpostavim da mi Halima neće davati mira na Malti, i to od trenutka kad sam shvatio da se otac uselio u mene kako bih popravio ono što on nije mogao i suočio se sa svim nezavršenim poslovima koje mi je prepustio i među kojima je bila i rupa bez dna zvana Palestina.

„Ma, nek se nose, dragi moj”, odreagovala je tetka Mirjam kad sam joj jednom rekao šta neki naši rođaci govore o braku mojih roditelja. „Tvoj otac je imao sopstvenu zemlju, ali nije tome pridavao važnost. On je bio jedan od malog broja učenih ljudi u Kibebi. Dok su mnogi muškarci spavali u istoj prostoriji u kojoj i njihova stoka i ujutru se zabrinuto pitali da li su jebali svoju ženu ili kozu, tvoj otac je imao čistu kuću i kamionet „dodž”, a i dozvolu od Boga da proklinje engleske vlasti kao što su one proklele nas. Ako baš hoćeš da znaš, jedino je tvoj otac imao vozilo u celoj Kibebi. I pored sve zemlje i novca, nije ga imao čak ni Ibrahim, otac tvoje majke, nek mu Bog oprost. I dalje se petljao s teretnim životinjama. Baš taj idiot Hasan koji priča takve stvari o tvom ocu jednom ga je pitao da li je kamionet muško ili žensko. Sad ti je jasno kakav bedan mozak ima! Otac mu je odgovorio: ‘Hajde da ga prevrnemo i proverimo šta mu je ispod dupeta.’ Hasan je ispao budala pred celim selom. Pre nego što su se oni pokvareni Jevreji pojavili

tvoj otac je redovno putovao između Haife, Jafe i Telaviva s tovarom robe kakav Kibebe dotad nije videla. Pred sâm ulazak u selo zatrubio bi i polovina mladih dama Kibebe virila bi kroz prozore i sve bi se ovlažile. Otac se oženio tvojom majkom zašto što ju je želeo i bolelo ga je dupe za njenu zemlju i njive.”

Čim bi se pomenula zemlja, u tetki se budila stara ljutnja na braću, moje stričeve, koja su, umesto da podele nasleđe svog oca, prigrabila i polovinu na koju su ona i moj otac imali pravo. „Otac ti je tad imao samo dve godine, a kad je odrastao i kad su ljudi počeli da ga huškaju da se pobuni, nije na to obraćao pažnju jer nije želeo da se svađa s braćom. Ali kad se oženio, tvoja majka je počela da ga nagovara da se suoči s njima i povrati ukradeni deo. On se na nju ljutio i govorio joj: ‘Zar nemaš dovoljno zemlje? Pripada ti pola Kibebe, a ti želiš da se posvađam s braćom.’ Tvoja majka, nek joj Bog oprost, bila je opsednuta zemljom i, kao žena od principa, čvrsto je verovala u dobro i zlo. Tvom ocu je govorila da je pravda pravda, ali to je samo podgrevalo njegovu ljutnju i on bi izašao iz kuće i ne bi se vratio po dva-tri dana. Čim bi zaustila da kaže nešto o zemlji, ustajao je i odlazio. E sad, ne znam da li je tu temu započinjala zbog izneverene pravde ili zbog glasina o vezi s prokletom Halimom, Salamovom ženom.”

Ne znam zašto sam tog dana počeo da je podbadam. Želeo sam da saznam više o stričevoj ženi Halimi. O njoj se toliko pričalo da je postala neka vrsta mita. Na kraju niko nije znao šta je istina, a šta nije. Čak ni ja koji sam tolika leta proveo igrajući se s njenom decom. Jeo sam, pio, spavao, srao i budio se u njenoj kući. Kako sam mogao da znam da će me posle toliko godina proganjati na malom ostrvu zvanom Malta? Ne mogu ni da odredim da li je Halima, sa svojim ogromnim crnim očima, bila stvarna žena ili utvara u liku i odeći žene koja se ponekad zvala Halima, a ponekad Nadja.

Sećam se da sam, trudeći se da ne izgledam mnogo zainteresovano, upitao: „Teto, kakve veze ima Halima sa svim tim?”

„Bolje pitaj kakve nema”, odgovorila je mršteći rošavo lice u naporu da izvuče uspomene iz bogate riznice svojih sećanja.

„Halima se udala za tvog strica, ali nije oka skidala s tvog oca. Svi to znaju”, nastavila je s izrazom lica koji kao da je govorio da joj je već dosadilo da ponavlja istu priču. „Između njih je sigurno postojala neka tajna veza. Salam, kreten kakav jeste, ništa nije primećivao i stalno je tražio od tvog oca da vozi Halimu. ‘Jusefe, odvedi Halimu tamo i tamo; Jusefe, vrati Halimu kući.’ Ko zna, možda ga je slao da je jebe iza njegovih leđa. Ili mu je ona naređivala da traži od brata da je vodi sa sobom u Hebron? Pa zar ne bi iskoristili priliku da se zaustave ispod nekog drveta? Ko bi ih video osim Boga koji je već sit takvih scena? Halima je bila lepa žena, sitna i vrele krvi, ključala je od

strasti i bukvalno zračila vrelinom. Lično mogu da se zakunem da nikad nije upalila nijedan komad drveta u svojoj kući i da ni usred januara, kad zima u Kibebi lomi drveće i mori stoku, nisi osećao hladnoću u njenoj kući niti bi joj ijedna kokoška uginula. Nek mi Bog oprost, ali, tako mi svega, sušta je istina i da je jedan od sinova uvek bio s njom kad ju je tvoj otac vozio tamo-amo. U svakom slučaju, tvoja majka, nek joj Bog oprost, nikad nije mogla da podnese tu čudnu ženu. Prezirala ju je do kraja života. I ko može da je krivi za to? Uglavnom, Halima je uvek sedela prilično blizu tvog oca, a tvoju majku jedva da smo ikad videli da sedi pored svog muža u jedinom motornom vozilu u celom selu.”

„Odakle je bila Halima?” upitao sam kipteći od radoznalosti.

„Ko zna?” odgovorila je, pometena više od mene. „Halima nije bila od naših. Niko nije znao njeno poreklo. Retko koja žena nije bila iz Kibebe. Pored nje, još četiri nisu bile iz sela, ali svi su znali odakle su i ko su im rođaci jer su za Uskrs dolazili u posetu, a pozivani su i na večeru za vreme Ramazana. Nikad nismo videli Haliminog oca, nismo znali ima li braću i sestre ili bilo kog drugog rođaka. Uvek je bila sama.”

„Kako to misliš? Nije valjda pala s neba?”

„Otkud znam, sine”, rekla je nekako odsutno. „Pouzdamo znam samo da su jednog dana Salam i tvoj otac odvezli kamionet pun pšenice u Nablus. Tamo živi gradski svet; oni ne prljaju ruke radom na zemlji i otkupljuju sav prinos da bi mogli da prave slatkiše. Svetski su stručnjaci za slatkiše. Kao što znaš, njihovi kolači i pecivo ostali su na glasu do dana današnjeg, a pričalo se da ih voli i oblaporna stara kraljica engleskog naroda, nek im Bog udeli patnju kao što su je oni udelili nama.”

„I onda, šta se desilo kad su otišli u Nablus, teto, šta se desilo?” – brzo sam se umešao da bih vratio razgovor na temu, inače bi verovatno još dva sata raspredala o slasti nabluskih proizvoda.

„Pa, u svakom slučaju”, nastavila je oklevajući pošto sam joj grubo prekinuo tok misli, „posle dva dana vratili su se sa Halimom. Bila je lepo građena žena, s grudima koje su joj zatezale odeću. Imala je ogromne crne oči. Mislim da je vez na njenoj odeći bio tipičan za zemlje na severu, Safed ili Senin i te delove. Sećam se da sam se pitala kako su ta dva drznika zalutala tako daleko na sever. Pa, u stvari, jedini drznik bio je tvoj otac jer Salam nije bio sposoban ni sopstveno dupe da obriše. I kad već govorimo o tome, Halima je imala samo jedan kofer i vreću za spavanje s dva jastuka kakva se mogu kupiti na bilo kojoj pijaci. Izgleda da su se venčali na brzinu. Nije moguće da mlada ode iz očeve kuće s takvim đubretom! Pa ni da joj je otac najsiromašniji čovek u ovoj proklesoj Palestini. Da znaš samo kakvo je bogatstvo tvoja majka donela u miraz ili šta sam ja donela onoj ništariji tamo. Troja

kola natovarenih do pucanja; šest ćebadi i tuce jastuka, pola s pamučnim jastučnicama, pola sa svilenim, ukrašenih najfinijim vezom i u raznim bojama; donela sam i kompletnu kuhinju. Tvoji stričevi su me opremili svim što dolikuje jednoj kćeri Kibebe, mada su ukrali polovinu nasleđa koju mi je ostavio otac. Šta misliš da je Saleh imao kad se oženio? Ništa! Nije imao pas za šta da ga ujede. Tvoj stric Abdel-Rahman, nek mu Bog oprost, bio je najstariji brat i zauzeo je očevo mesto kao glava porodice. Rekao mi je da nam naš položaj dozvoljava da biramo mladoženju i da je Saleh, koji je radio na našoj zemlji, dostojan te časti. Pih! Pokazalo se da nije nikakav muškarac. Za dva meseca pretvorio se u mlitavu krpju! Saleh je ceo život proveo u strahu od tvog strica Abdel-Rahmana. Usrao bi se u gaće čim bi mu čuo glas. Žena se ne plaši muškarca koji se boji šuraka, takvog se ni miš ne plaši. Takvom muškarcu ne može ni da se dignu na tu ženu. Kakve sam ja hude sreće bila! Grdna šteta što sam tako život protraćila. Svi plaču za Palestinom, a ja plačem kad pomislim na onu hladnu posteljinu s vrećom sena koja hrče pored mene. Ceo život sam provela žaleći za svojim uvelim telom na kojem su pusti snovi i želje ostavili bolne rane.

„Jadni Saleh!” – pomislio sam. „Svi ga ogovaraju.” Tetka Mirjam ga je otvoreno ružila. Svi su znali da je vragolasta žena, stalno je zbijala šale, ali kad bi počela da priča o mužu, nije se šalila. Bar sam tako mislio; zato nisam imao hrabrosti da vratim razgovor na Halimu.

„Zašto me nisu udali za muškarca iz našeg plemena?” – mrmljala je iako je prošlo više od četrdeset godina otkad je prvi put ispoljila svoje nezadovoljstvo. „Stvarno su skotovi; za njih su zemlja i žena ista stvar. Oru i danju i noću i organ ih nikad ne zaboli. Svakog jutra sam kod izvora gledala kako oči njihovih žena zadovoljno sijaju, a tvoja majka, nek joj Bog oprost, bila je jedna od tih žena. Iako je imala sluge koje su mogle da joj donose vodu dok se ona do mile volje izležava u svojoj udobnoj kući, izjutra je lično dolazila na izvor samo da bi nam pokazala kako joj oči sijaju. A ja, tvoja zanemarena tetka, punila sam se ljubomorom, besom i gorčinom kao što sam vodom punila ćupove. Bilo kako bilo, sad smo sve kažnjene jer, otkad smo napustili Palestinu, više ne viđam sjajne oči. Moje i Halimino prokletstvo sve su uništiti. Ali da skratim priču, kad smo videli Halimu kako izlazi iz kamioneta tvog oca, svi smo pomislili da se Jusef, po običaju, uvalio u neku nevolju. Niko nije ni pomislio da Halima pripada Salamu. Abdel-Rahman je poludeo od besa. Kako je brat mogao da se oženi iza njegovih leđa? I to takvom ženom? Ženom koja nam je potpuno nepoznata i čije je poreklo tajna! Zakleo se da će ih oboje rastrgnuti. 'Bog će vas osuditi da gorite, a iz groba će vas prokleti i otac i majka. Zar od drugih moram da saznam da ste se venčali iza mojih leđa?' Abdel-Rahman, nek mu Bog oprost, zaista je loše to podneo.

On je bio težak čovek, možda se sećaš koliko je bio tvrdoglav, spolja čvrst kao stena, a iznutra slab kao slamka. Tog dana, kad se vratio s polja, ključao je od besa kao kotao. Neko mu je dojavio novost. 'Jusefe! Salame!' – počeo je da riče kao bik. 'Koji od vas se oženio?' Čim je Salam zaustio da kaže 'ja sam', udario ga je iz sve snage, a sećaš se kako je bio brz na pesnicama, nek mu Bog oprosti. Jadni Salam, to ga je koštalo levog oka; do kraja života će videti samo na desno. To mu je Halima donela! Tvoja majka ju je s pravom prezirala, nek joj Bog oprosti. A Salam, misliš li da je podigao ruku ili glas na najstarijeg brata? Ni slučajno. Dok mu se krv slivala iz oka i nosa, stajao je tamo kao ukopan, kao da sa strane posmatra tuču. Mi smo ti luda porodica, stariji su čak luđi od mlađih. To je bilo prvo prokletstvo koje nam je Halima donela. Pošto se sabrao i shvatio da je Salam potpuno izgubio vid na levom oku, Abdel-Rahman je počeo da udara glavom o zid. Kad smo ugledali tu novu krv, užasnuli smo se i zvali u pomoć sve dok ljudi nisu dotrčali i obuzdali ga. Dvorište je bilo puno krvi. Dve nedelje kasnije Abdel-Rahman je dobio drhtavicu i, ako se sećaš, tresao se do kraja života. Nismo imali nijedan dobar dan otkad je ta prokletnica došla u našu porodicu. Niko ne zna odakle je došla ni kako se zatekla kod nas. Tajna je ostala između njih troje, Salama, nje i tvog oca. Ali to ne znači da nismo pokušavali da je otkrijemo! Želeći da saznaju istinu ili naiđu na neki trag, braća su bezbroj puta putovala i raspitivala se po selima i zaseocima Hebrona, pa i u Ramali, Jeninu, Jerusalimu, čak i u Nablusu. Sve je bilo uzalud. Ta kurva je ili slagala kako se zove i preziva ili je, kao što se govorkalo, izašla iz bunara kod Sidne I-Fadela i obojicu začarala na licu mesta."

„Izašla iz bunara kod Sidne I-Fadela? Kako to misliš, teto? Nisam znao da veruješ u glupe bajke”, zadirkivao sam je da bih izvukao što više podataka o Halimi pošto me je kopkalo zašto je otac insistirao da letnje raspuste provodim kod nje.

„Ma otkud znam, sine!” – uzviknula je prenuvši se. „Sigurno ima nečeg u tome, jer zašto tvoj otac, koji se ogradio ćutanjem, odjednom dobija drhtavicu kao Abdel-Rahman i vidi đavole kako mu igraju pred očima kad neko pokrene tu temu? Tvoja majka mu je prigovarala svakog dana, sve dok nisu došli Jevreji, nek ih Bog izbriše s lica zemlje kao što su oni nas izbrisali iz naše. Sve su uzeli, zemlju koju je ona nasledila od svog oca, zemljoposjednika Ibrahima, kao i deo koji je želela da tvoj otac povrati od svoje braće iako bi to pokvarilo odnose između njih. Jevreji su uzeli sve, do najmanje sitnice, baš kao što je Saleh, ona vreća govana što leži unutra, uzeo mene. Nijedan metak nije ispaljen u celoj Kibebi. Visoka komanda Arapskih oružanih snaga izdala je strogo naređenje da se držimo po strani i ne pružamo otpor pošto je smatrala da su pobune iz 1947. godine koje su izbijale

u raznim delovima Palestine bile više smetnja nego pomoć palestinskoj stvari jer, kako su rekli, ratove dobijaju organizovane snage, sposobne da prave planove i sprovede tatiku.”

„Misiš taktiku, teto”, ispravio sam je smešeći se.

„Kako god ti kažeš, tek, da ne bismo smetali njihovoj tatici, za koju nismo znali ni šta je, poslušali smo ih i držali se po strani; tako se četrdeset dana pretvorilo u četrdeset godina, a onda je došla godina kad si se ti rodio i kad je ostatak Palestine progutan. Kako smo mogli da znamo da će njihova tatika koristiti topove iz vremena Gamal-paše i puške u kojima meci eksplodiraju već u cevi? To ti je isto kao da su Arapske oružane snage same predale Palestinu Jevrejima, nek ih Bog uništi kao što je uništio nas! Dale su im je na tanjiru, okićenu i spremnu, kao što je Abdel-Rahman mene dao onoj mlita-voj krpi unutra.”

Pre nego što sam došao na Maltu čuo sam razne priče o Halimi, neke protivrečne ili potpuno suprotne jedna drugoj, ali sve su potvrđivale da je njeno poreklo tajna. Samo jedan čovek nije podnosio da se bilo šta kaže protiv nje. Jedan od onih koji su znali pravu verziju. Taj izuzetak bio je moj otac. Isti onaj koji je umro u prvom delu ove priče. Nikad nije ništa obelodanio i sve je ostalo obavijeno tajnom dok se nije desilo ono što je moralo da se desi i dok saznanje o tome zašto me je slao da s njom provodim leta nije došlo suviše kasno. Spolja gledano, provodio sam ih s njenom decom, mojom braćom od strica, a ne sa njom. Kad bi mi pripremila jelo, često bi sela preko puta i zurila u mene onim svojim krupnim očima, očima kakve nigde nisam video sve dok, ovde na Malti, Halima nije dobila lik mlade žene iz Zabara. Možda je videla mog oca u meni? Zašto me je toliko gledala i s tolikom pažnjom me dočekivala u svojoj kući u Sufu? Iz kakvog bunara se pojavila? I gde ju je vodio moj otac? Možda je jedan on njenih sinova zapravo bio moj rođeni brat, a da to nisam znao? Možda su svi oni bili moja rođena braća? Nisam mogao da razumem zašto više brine o meni nego o sopstvenim sinovima. Majke to ne rade. U svakom slučaju, ne duševno zdrave majke. Kunem se da je prilikom tih poseta Halima poklanjala mnogo više pažnje meni nego svojim sinovima. Svakog jutra bi me uzela u krilo i, dok mi je češljala kosu s najvećom nežnošću i pažnjom, često bi zapevala neobičnu i dirljivu pesmu od koje nijednu reč nisam razumeo. Mogu se zakleti na najsvetiju stvar na svetu da sam za vreme tih letnjih poseta bio zenica njenog oka, a morali biste lično videti njene ogromne oči da bi vam bilo jasno da se zaista retko može biti zenica takvih očiju. Ipak, uprkos njihovoj veličini i ma koliko da sam ih često gledao, nikad nisam uspeo da razaberem šta tačno žele od mene. U to vreme nisam se nimalo razumevao u govor očiju. Jedino što sam želeo bilo je da joj pobegnem iz

ruku i trčim unaokolo s njenom decom jer mi je nedostajao Musa, moj nestašni drug iz detinjstva.

Nikad nisam uspeo da shvatim ni da objasnim tu izuzetnu ljubav. Halima nije mogla biti moja majka. Moju majku smo odavno sahranili. Halima me nije ni obmanjivala jer, iako mlad, osećao sam da je njena pažnja krajnje iskrena. Ali, umesto da me razneži, upravo me je ta iskrenost užasavala. Nikako nisam uspevao da vidim šta je razlog za toliku ljubav, zamagljenu pričama i bajkama iz prošlosti koje su se na neki način uvek iznova plele oko nje i od kojih su neke sezale hiljadu godina unazad.

Na svoju decu je često vikala, a meni se obraćala nežnim i blagim glasom. Da sam razumeo govor očiju, sigurno bih uspeo i nju da razumem. Ali tek sad pouzdano znam da su oči ogledala i prozori. Terasa i stepenice koje te vode kud god želiš. Potpuno sam siguran da se Halimina priča mogla pročitati u njenim očima i da sam se dublje zagledao u njih, da se nisam povlačio, dobio bih prvu konkretnu lekciju o tajanstvenom svetu žena. Ali, mada sam mogao do mile volje da ih gledam, previše sam se plašio. Kad sam se dvadeset pet godina kasnije suočio s očima mlade žene iz Zabara, propustio sam i drugu šansu. Izgleda da sam se i dalje bojao ljubavi. Kakva je veza postojala između njih dve? Šta ih je još povezivalo osim preterane veličine njihovih očiju i žudnih grudi? Nisam razumeo ljubav prve žene, one iz mog detinjstva, ni ljubav druge žene, one iz doba moje zrelosti. Možda se prva pojavila na Malti kad je otkrila da je moj otac odlučio da ja nastavim njegovu nemoguću misiju? Možda je i Halima čekala pet godina da moj otac progovori i oženi se njom, a kad nije prozborio ni reč, udala se za njegovog brata? Žene to često rade, zar ne? Kad se dese nesuglasice u vezi, okrenu se nekom ko je baš tebi najbliži. Obično tvom prijatelju za koga si verovao da ima čvrste moralne principe. Da li je Halima bila od onih žena kojima je pričinjavalo zadovoljstvo da povrede sebe ako znaju da će to povrediti i tebe? Da li se za mog strica Salama udala samo da bi povredila mog oca i da li me je on leti slao kod nje da bi joj uzvratio? Da li sam na kraju mogao da postanem samo lopta koju šutiraju preko polja propale ljubavi kao što sam postao karta za igranje u rukama gospodara neba?

Šta je onda bila Nadja? Halimin duh koji je, saznajući da se moj otac pred smrt uselio u mene, prešao za mnom more da bi me kaznio? Ili moraš biti povredena žena da bi shvatio zašto žena čije srce krvari radi ono što radi i zašto se udaje za prvog muškarca koji joj pruži maramicu iako joj on verovatno neće zalečiti srce nego samo dodati so na ranu? U takvoj situaciji žena ti nikad neće oprostiti. Njena kletva pratiće te i kad umreš. Život me je naučio, očigledno prekasno, da će te žene koje te vole svim srcem i mrzeti svim srcem. Takođe sam naučio da nikad ne smeš olako shvatiti ljubav žene, da s

njom nema šale; međutim, za ženu može sve da bude šala osim njenog srca. Njen emocionalni kompas neprestano pokazuje na muškarca koga voli, čak i kad je on skrhan prokletstvom i propadanjem Bliskog istoka. Ženina kletva pada direktno na voljenog koji joj je dao sijaset obećanja, ali ju je ostavio zbog druge žene ili je podlegao čarima one koja poseduje polja i njive. Ili, kao u mom slučaju, kletva pada na muškarca koji robuje iluziji slobode. Nisam podlegao nijednoj blistavoj nagradi, nijednoj ženi niti novcu. Ne znam šta je moj otac radio s Halimom. Njihova priča je rođena samo da bi umrla s njima. Kao i tolike stvarne životne priče. Kao i sâm život; tajna te priče leži u smrti, isključivo u smrti, a sve drugo je samo filozofija i pelir-papir. Nisam podlegao nikakvom sjaju. Nadja je ta koja me je dovela do raskršća. „Ili ćemo se venčati ili ću te ostaviti.” Zar ljubav ne može da preživi i izvan zidina braka? I ostavila me je. Ustala je i otišla. Nijednom se nije osvrnula. Kao da se bojala da će se pretvoriti u stub soli.

Možda sam zbog svih borbi koje sam vodio u životu zaboravio da se njom oženim. Zaboravio sam da je ona žena, s posebnim biološkim funkcijama. Zaboravio sam da u njoj hiljade stvari pozivaju na uzburku, među njima i tajanstveni materinski porivi. Materica počne da šalje signale, jedan za drugim, i svake četiri nedelje podseća je na njen biološki potencijal. Podseća je na stvaranje. Na očuvanje ljudskog roda. Nisam shvatao da je žena kao zemlja i plodno tlo. Kao sunce i seme i sâm život. Sve te reči su ženske reči. Prosto ne mogu ni da zamislim da imaju patrijarhalnu etimologiju, jer je i jezik ženski izum. Jezik ne laže kao što mi lažemo, kao što lažu svi proroci, a svi oni su, kakvog li slučaja, muškarci jer žena koja ih rađa, mesecima hrani mlekom svog tela i briše im zadnjicu ne ume da prenese božju poruku. Ona ih ne sapliće na putu. A satana se ne pojavljuje pred njom s pruženom kruškom u ruci i ne podvaljuje joj.

Izbegavao sam je. Uglavnom da bih bio sâm. Da bih se kurvao s knjigama ili zurio ni u šta, kao moj otac. Kad bih se tako povukao u sebe i preživljavao žilavo meso prošlosti, činilo mi se da se ponovo sjedinjujem sa sobom. Toliko sam se navikao da živim u prošlosti da na buduće dane, dane koji još nisu svanuli, gledam kao da su već prošli. Možda je to neka vrsta retke depresije. Ili neka posebna psihička bolest, jer nije normalno na budućnost gledati kao da je već prošla.

Možda sam zaista ozbiljno oboleo. Ali neću otići psihijatru. Ne zato što mu ne bih verovao. Više se bojim da će mi reći da sam u pravu i da je budućnost gora od prošlosti, da se ljudski rod degenerisao i da se naš svet kreće od lošeg ka gore, i što se tiče životne sredine i što se tiče broja ljudi koji su bolesni, gladni i umiru, a sve to samo da bi se napunili džepovi zadržljivih bogataša. Bojim se da će me naterati da legnem na kauč i reći. „Vi Arapi ste kao

kokoške u sultanovom kokošinjcu: čekate da vam sluge iz palate donesu kukuruz i ostatke hrane. A ako vam sluge ne bace otpatke, ključate po sopstvenim govnama, srećni što se osećate sigurnim u kavezu pod okriljem sultana." Mada, kao psihijatar s izvesnim ugledom i obrazovanjem i kao neko ko ima veze s ljudima iz određenih klasa, sposobnim da mu plate honorar, možda neće upotrebiti reč govna nego će reći kaljuga, ali ću ja iz konteksta shvatiti da reč kaljuga znači govna. Bojim se da će posle reći: „Mi na Zapadu takođe smo kokoške, ali na drukčiji način. Samo nam se perje razlikuje. Vi ste u sultanovom kokošinjcu, a mi smo u jazbini onih kojima stalno nabijaju rogove. Tačno je da imamo vlade koje su izabrane na izborima i demokratske, ali niko se ne kurva više od njih, a neke, kao što znaš, prljaju ruke krvlju u naše ime. A ta krv je uglavnom vaša." „Na šta misliš kad kažeš vaša?" – pitao bih ga dok ležim na kauču. „Na kokoške, prijatelju, na kokoške", odgovorio bi. „Na tebe i mene i milione građana koji su pacifisti i čiji se novac od poreza troši na ljudske klanice u Bagdadu, Jeninu i Kandaharu." Bojim se da će me taj prepredeni psihijatar ubediti da sam stvarno kokoška, tim pre što znam da ću iz ordinacije izaći lišen svega, perja, kože i unutrašnjih organa.

Čovek u mojoj situaciji ne treba da ide lekarima, pa ni psihijatrima, jer bi samo bacio novac; uostalom, Sajmon de Brinkat mi je sve te stvari besplatno govorio dok smo sedeli na zidinama Valete i do zore razgovarali. Samo što je Sajmon imao običaj da doda: „Ali da bi pobjegao iz kaveza tiranina, prvo moraš da pobježeš od američke pesnice."

„Kako?"

„Tako što ćeš se otarasiti njihovih prokletih mumija i vampira:"

Sajmonove reči bile su sasvim jasne. Bio je mudar i učen, poznao je sve zamke života. Svet kao da je bio mali ekran ispred njegovih očiju. Njegovo znanje o Palestini često bi me posramilo i uplašilo. Jednom je pomenuo Fadela i njegov tajanstveni bunar. Krv mi se sledila u žilama. Namah sam pomislio na Halimu i Nadju, njihove ogromne oči i ljubav koju sam prezreo a da nisam ni pokušao da je razumem.

„Šta znaš o Fadelu i njegovom bunaru?" – promuklo sam ga upitao, još u šoku. Kako je, za ime sveta, saznao za taj detalj zakopan daleko u prošlosti? Kakve kontakte je imao i odakle je dobijao informacije? Ili sam mu ja lično sve ispričao i na to zaboravio? „Šta znaš o Fadelu?" – molio sam ga te večeri da mi odgovori, obuzet radoznalošću, istom onom u čiju sam zamku upadao kad god bi odnekud neočekivano iskrsnula Halima. Ispričao mi je da je u pradavna vremena Fadel bio pomoćnik sveštenika i da se potajno zaljubio u jednu devojkicu, ali kad je ona ostala trudna, nije preuzeo odgovornost nego je skočio u bunar. Ljudi su ga, iz nekog razloga, proglasili svetim mučenikom. Kao nekakav glup klinac, nezadovoljan krajem priče, taman sam

zaustio da upitam šta je bilo s Halimom kad me je njegov tihi smeh spasao da ne ispadnem takav idiot.

„A šta se desilo sa ženom u koju se zaljubio?” – upitao sam nemarno, praveći se da me odgovor baš i ne zanima i istovremeno se svim silama trudeći da prikrijem čudne ideje koje su mi se vrtele po glavi. Iako je Sajmon bio nezasić čitalac svega što mu dopadne šaka, ko je ikad mogao i pomisliti da će naići na priču o razvratnom monahu i ženi koja je proganjala moje pretke i rođake, a sada to verovatno radi i meni. Rekao mi je da su seljani imali podeljeno mišljenje: neki su hteli da je kamenuju do smrti, a neki da je živu spale, pa se ona, da bi prekinula beskrajne rasprave čiji je cilj bio donošenje jedinstvene presude, sama bacila u bunar za svojim sveštenikom. On se preobrazio u sveca, a ona je ostala kurva.

Činilo mi se da sam upleten u zaveru duhova i aveti žena žrtava, od kojih je jedna Halima a druga Nadja, i da Sajmon govori u njihovo ime.

„Ništa se otad nije promenilo, prijatelju”, nastavio je. „Žene su i dalje naše žrtve. Emancipacija koju smo im nedavno odobrili samo je neka vrsta otrova za njih. Mi sve planiramo i udešavamo imajući na umu jedan jedini cilj – da sebi olakšamo pristup onome što im leži među nogama. Kad pogledaš današnje žene, prosto ti se plače jer žive u daleko gorim uslovima od onih koji su postojali u vreme ropstva. U drevno doba ropstvo je bar bilo norma: žena je prodavana na pijaci robova, završavala je kao nečija robinja i prema njoj postupalo dobro ili loše, a danas se žene takođe rasprodaju kao robinje sto hiljada stvari koje smo izmislili za njih. U stvari, nismo oslobodili ništa dugo osim njihovih tela, i to samo da bismo ih posedovali. One su obična roba. Danas je prostitucija ogromna industrija koja donosi novac i glasove na izborima. Čitave zemlje učestvuju u toj igri; pogledaj samo ovu zemlju, na primer. Verovatno neće proći mnogo vremena pre nego što čujemo da je formirano novo zvanje, ministar za prostituciju i javno kurvanje. Upravo to nedostaje nekim partijama i vladama, ministarstvo za širenje laži i kurvanje. Ko kaže da je ropstvo iskorenjeno? Ko kaže da više nema pirata koji operišu na Malti? Ko kaže da ne podvodimo svoje žene u ovoj tvrđavi katoličkog licemerja? Tvrđavi sagrađenoj od licemerja, ubadanja noža u leđa i laži, u čemu učestvuju i sveštenici, oni koji menjaju kožu češće nego gekoni. Kad se celo društvo pravi da ne vidi, ne čuje i ne miriše, šta je ostalo od hrišćanskog lica i koliko dugo ćemo ga još krpiti?

Sajmon je bio u stanju da predvidi budućnost. Govorio mi je da je sumorna jer zasigurno zna da se nešto veliko kuva u kuhinjama vukova ovog sveta. „Ratobornih elita”, kako ih je zvao. Rekao mi je da se budućnosti ne piše dobro jer na njoj rade pokvareni ljudi.

„Kad stvaraš proizvod, moraš istovremeno da stvaraš i potrošača. Mi smo potrošači laži. Ja lažem svoju majku. Majka laže mog oca. Otac laže svoje

zaposlene, zaposleni lažu vladu, a vlada laže nas. I nastavljamo tu igru, preskačemo konopce laži i povremeno možda uhvatimo neku palu žrtvu i odrubimo joj glavu na oltaru svoje otupele savesti.”

Svi smo mi žrtve. Sopstvene žrtve. Žrtve laži koje izmišljamo i dozvoljavamo im da kruže, a onda u njih poverujemo kao da su čista istina.

Sad vam je jasno zašto nikad nisam želeo da posetim psihijatra ili lekara obučenog da te očerupa. Osećam da, i ne znajući, koračam po ukletom tragu Sajmonovih stopala iako nisam želeo da na svet gledam kroz njegova sočiva. Imao sam sopstvene naočare. Ali, kad vidiš da se sve što je predvideo odvija pred tvojim očima i postaje stvarnost, ne preostaje ti ništa drugo nego da na svoje naočare staviš njegove i, nasuprot sopstvenom očekivanju, rasteraš maglu i vidiš bolje.

Ne kažem da sam nasledio celokupno Sajmonovo znanje, ali kad gledam kroz njegova sočiva, mogu da vidim stvari koje ranije nisam primećivao. Nemam pojma koje je knjige Sajmon čitao da bi došao do priče o Sidna I-Fadelu, a ni kakve je kontakte imao s duhovima iz prošlosti. Pouzdano znam samo da je iz mog života izašao podjednako neočekivano kao što je u njega i banuo. Izgleda da to rade odrasli muškarci, odlaze pošto donesu promene. Možda je njihov odlazak ta promena. Promena je praznina koja ostane za njima. Praznina koju ostavljaju i ništa ne može da je popuni. Sajmon i Nadja ušli su u moj život uz prasak i tako su iz njega i izašli. Možda su bili u dosluhu, bar što se tiče načina na koji treba da me napuste, načina koji nije dozvoljavao povratak. I on i ona su me naučili da će te baš osoba za koju misliš da je najbolje poznaješ, koju viđaš svakog dana i veruješ da je znaš i spolja i iznutra, kao samog sebe, najverovatnije iznenaditi i uzdrmati, izdati i povrediti. Nemam dokaze da su Nadja i Sajmon bili u dosluhu. Nemam dokaze ni da bulaznim ni da je to što govorim tačno. Da li je moguće da sam sve to izmislio? Da li je moguće da sam izmislio Sajmona, Nadju i Halimu i zatim učinio da nestanu kako bih objasnio prazninu koju osećam? Ako sam izmislio Sajmona i Nadju uz pomoć samoglasnika i suglasnika na tastaturi koja u ovom trenutku leži ispred mene, da li sam izmislio i Bin Ladenu, Bušu, Blera, Berluskoniju, Sadama Huseina, Šarona i Arafata zato što će se zgodno uklopiti u Sajmonova predviđanja? A šta je sa stotinama hiljada ljudi, ubijenih, iskasapljenih i ranjenih zarad ciljeva džihada ili u ime borbe protiv terorizma? Da li sam i to izmislio? Molim vas da ne donesete presudu, bar ne još; prvo potražite istinu i ako na kraju ništa od onoga što sam rekao nije tačno, ščepajte me i zauvek zatvorite u ludnicu. Ljude sa simptomima kao što su moji veoma je opasno pustiti u društvo, naročito ako to društvo zadržava glavu u pesak dok Rim gori.